

Katedra: Filosofie
Studijní program: Učitelství pro základní školy
Studijní obor (kombinace): Německý jazyk – občanská výchova

Romský holocaust Holocaust of Roma Community

Diplomová práce: 10-FP-KFL-203

Autor:
Žofie Sandtmannová

Podpis:

Adresa:
Dolní Cerekev 268
588 45, Dolní Cerekev

Vedoucí práce: Doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	Grafů	obrázků	tabulek	pramenů	Příloh
67	0	20	0	28	0

V Liberci dne: 25. 11. 2010

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Datum: 8. 12. 2010

Podpis:

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. Davidovi Václavíkovi, Ph.D. za vedení mé diplomové práce a cenné rady při jejím tvoření. Mé rodině a přátelům patří můj dík za podporu ve studiu i v životě.

Anotace

Má diplomová práce se věnuje problematice holocaustu se zaměřením na romskou menšinu. Práce přechází od všeobecných teoretických informací o genocidě druhé světové války a koncentračních táborech ke konkrétním krokům vedených proti romskému etniku. Jsou zde přiblíženy životní podmínky Romů a Sintů před nucenou internací i během ní. Následuje část, která představuje české i světové organizace, věnující se holocaustu jako tématu ve výuce na základních i středních školách. Tato nabízí i konkrétní návody, jak lze tak obtížné téma uchopit a to nejen v rámci historie.

Klíčová slova: holocaust, romská menšina, minorita, Romové, porajmos, vyhlazovací tábor, pracovní tábor, cikánský tábor, holocaust jako téma ve vyučování.

Annotation

The diploma thesis is about the problems of holocaust and it is focused on the romany minority. The thesis includes general information about the genocide in the Second World War, concentration camps and it describes concrete steps against romany ethnic group. The thesis approaches living conditions of Romany and Sinti before and throughout forced internment. The final passage introduces Czech and world organizations which attend to the holocaust as to the subject of education at primary and secondary schools. This passage also offers concrete instructions how

to work with such a difficult theme, not only in a history class.

Key words:

holocaust, romany minority, minority, Romany/Romani, porajmos, extermination camp/death camp, labor camp, romany camp, holocaust as the subject of the education

要旨

この卒業論文は、ロマ少数民族に焦点を当てながらホロコースト問題について述べたものである。第二次世界大戦における大量虐殺の一般情報及びホロコーストの手段について述べ、当時のロマ人に対する具体的な処置にまで言及している。ロマ人とシンティ人が強制収容になる前とその途中の生活状況を説明している。次に、小中高等学校のカリキュラムの一部としてホロコーストを取り扱う国内外の組織を紹介している。また、このような困難なテーマを歴史学以外でもどのように扱うか具体的に提案している。

キーワード：ホロコースト、ロマ少数民族、少数派、ロマ人、ポライモス、強制収容所、強制労働所、ジプシー収容所、教育におけるホロコースト。

Die Annotation

Meine Diplomarbeit widmet sich der Problematik des Holocausts mit der Orientation auf die Romaminderheit. Die

Arbeit geht von den allgemeinen theoretischen Informationen über dem Genozide der zweiten Weltkrieg und über den Mitteln des Holocausts zu den konkreten Schritten, die gegen das Romaethnikum geführt wurden, über. Es wurden hier die Lebensbedingungen von Sinti und Roma vor und während der Zwangsinternation nahegebracht. Es folgt der Teil, der stellt die tschechischen und die internationalen Organisationen, die sich dem Holocaust als dem Thema in dem Unterricht widmen, vor. Dieser Teil bietet die konkreten Anweisungen dazu, wie sich ein so schwieriges Thema unterrichten lässt und das nicht nur in dem Fach Geschichte, an.

Schlüsselwörter:

Das Holocaust, die Romaminderheit, die Minorität, Roma, Sinti, das Vernichtungslager, das Arbeitslager, das Zigeunerlager, das Holocaust als das Thema im Unterricht.

Život je silnější než smrt,
naděje je silnější než zoufalství.

G. B. Shaw

Osnova

1	Úvod.....	1
2	Teoretická část	3
2.1	Holocaust	3
2.1.1	Termín holocaust	3
2.1.2	Prvotní myšlenka holocaustu	5
2.1.3	Předchůdci holocaustu	5
2.1.4	Ojedinělost holocaustu druhé světové války	7
2.1.5	Následky holocaustu	7
2.1.6	Přístupy k holocaustu	8
2.1.7	Počátky holocaustu	10
2.1.8	Pracovní tábory	12
2.1.8.1	Dachau	12
2.1.8.2	Ravensbrück	13
2.1.8.3	Mauthausen	14
2.1.8.4	Flossenbürg	15
2.1.9	Vyhlazovací tábory	16
2.1.9.1	Belzec	17
2.1.9.2	Osvětim	17
2.2	Romové	19
2.2.1	Historie protiromských opatření	20
2.2.1.1	14. – 16. století	20
2.2.1.2	17. – 18. století	21
2.2.1.3	Terezínská a josefínská doba	22
2.2.1.4	Dobrovolné usazování	23
2.2.1.5	První republika	23
2.2.1.6	Druhá světová válka	24
2.2.2	Cikánské tábory	27
2.2.2.1	Cikánský tábor Lety u Písku	28
2.2.2.2	Cikánský tábor Hodonín u Kunštátu	35
2.2.2.3	Cikánský tábor v Osvětimi	39
2.2.2.4	Romský holocaust v ostatních zemích Evropy	43
2.2.3	Pamětní místa romského holocaustu	44
2.2.3.1	Hodonín u Kunštátu	45
2.2.3.2	Černovice u Kunštátu	45
2.2.3.3	Památník v Letech u Písku	46
2.2.3.4	Památník Lackenbach	47
2.3	Resumé teoretické části	47
3	Didaktická část	48
3.1	Holocaust jako téma ve vzdělávání	48
3.1.1	České organizace	49
3.1.1.1	Varianty	49
3.1.1.2	www.holocaust.cz	53
3.1.1.3	www.skola.romea.cz	53
3.1.1.4	Muzeum romské kultury	54
3.1.1.5	Židovské muzeum v Praze	54
3.1.2	Organizace ve světě	55
3.1.2.1	Task Force	55
3.1.2.2	www.erinern.at	58

3.2	Resume didaktické části	59
4	Závěr.....	60
5	Literatura, zdroje.....	62
6	Seznam obrázků	66

1 Úvod

Tématem mé diplomové práce je holocaust romské minority. Pro zpracování problematiky Romů jsem se rozhodla na základě spolupráce s organizací Člověk v tísni, díky které jsem získala osobní zkušenosti s touto menšinou. Absolventská práce je rozdělena do dvou tematických celků.

První, obsáhlejší část, je zaměřena na teoretické a historické poznatky. Zabývám se zde dějinami a historií Romů před druhou světovou válkou, jejich příchodem do Evropy i do Čech, opatřeními, se kterými se museli od počátku svého příchodu potýkat. Popsána je holocaust jako takový, restriktivní kroky, které byly proti této i jiným menšinám podnikány. Romským koncentračním táborem, okolnostem, díky kterým byli Romové internováni a životním podmínkám v těchto zařízeních je věnována samostatná kapitola. Zapomenuty nejsou ani osudy jiných evropských Romů, přiblíženy budou osudy z druhé světové války například z Rakouska i dalších zemí.

Druhou oblastí, jíž se ve své práci věnuji, je zařazení tématu romského holocaustu do výuky občanské výchovy na základních školách. K didaktizování této problematiky mě přivedla obecně neznalost žáků tohoto faktu a částečně i neochota učitelů se tímto tématem zabývat. Na základě své pedagogické praxe jsem došla k závěru, že holocaust je představován především - někde i výlučně - jako problém spojený s židovským obyvatelstvem a Romové bývají často zcela opomínáni. Mou snahou v této oblasti je připravit seznam organizací, které tematiku holocaustu didaktizují. Tyto nabízejí pedagogům návody a rady k zapojení holocaustu do výuky dějepisu, občanské výchovy

i dalších předmětů na základních a středních školách. Mou intencí je představit několik samostatných hodin, které toto téma žákům představují a to tak, aby problematika byla představena jasně, přístupně, věcně a odpovídala moderním výukovým požadavkům, tedy interaktivnímu vyučování i mezipředmětovým vztahům.

2 Teoretická část

2.1 Holocaust

V této kapitole se věnuji přiblížení událostí holocaustu obecně. Vymezuji termín holocaust, jeho ekvivalenty šoa a porajmos. Věnuji se příčinám a následkům holocaustu, jeho předchůdcům a principům.

2.1.1 Termín holocaust

Tento všeobecně známý pojem, úzce spjatý s druhou světovou válkou, nepoužili jako první historikové, ale spisovatel Elie Wiesel, laureát Nobelovy ceny míru, v jedné ze svých statí. Do povědomí široké veřejnosti se pojem holocaust dostal díky americkým filmařům v sedmdesátých letech, kteří natočili stejnojmenný seriál.

Pojem holocaust má svůj původ v řečtině, nacházíme ho v řeckém překladu Starého zákona. Do řečtiny se holocaust dostal přenesením z hebrejského „ola - kalil“, v překladu to, co vystupuje z kouře. Doslovný překlad slova holocaust odpovídá hořící oběti, případně něčemu, co je zcela spálené, kompletně zničeno ohněm. V anglofonním prostředí je holocaust označením pro velké požáry i dnes. Mimo to i zde pojmenovává masové vraždění za druhé světové války.

Právě pro svůj doslovný překlad, se tento termín stal nepřijatelným pro Židy. Hořící oběť je pro ně znamením obětování Bohu. To by v židovském kontextu znamenalo, že Bůh si obětování Židů vyžádal a tím celý zločin schválil. Proto se v židovském prostředí prosadil pojem šoa. Teto pochází stejně jako holocaust z bible. Nese význam zničení,

zkáza, neštěstí či pohroma. Ve státě Izrael je pojem šoa (v současné hebrejštině) vyhrazen pouze k označení pronásledování a vyvražďování evropských Židů za nacismu¹.

Otázka, proč se v Evropě termín šoa téměř nepoužívá, i když události druhé světové války pojmenovává přesněji, je nasnadě. V Německu tuto otázku zodpověděli redaktoři při příležitosti vydání Encyklopedie holocaustu. Anglický překlad si vybral holocaust, hebrejský šoa. To odpovídá i přístupu německých redaktorů. Ti došli k poznatku, že šoa odpovídá událostem vnímaných ze strany obětí. Proto je šoa rozšířeno především v Izraeli. V Evropě, místě, kde se vraždy udály a kde není vcítění se do role obětí zcela možné, zůstává nejrozšířenější holocaust, a to dle anglického pravopisu psaný s „c“.

Stejně jako mají Židé svůj vlastní termín pro tuto genocidu, mají ho i Romové. Vyhlazování romského obyvatelstva je označen jako porajmos². Řekneme-li, že holocaust je termín populární, šoa v současnosti již známý, potom je označení pro romský holocaust srozumitelné jen pro úzkou skupinu odborníků.

Do všeobecného povědomí se vžilo i sousloví zločin proti lidstvu či zločin proti lidskosti. Všechny tyto termíny označují masové vyhlazování a vraždění vybraných skupin obyvatel. V dobových německých textech, ke kterým patří například Generální plán Východ od říšského velitele SS Heinricha Himmlera, se šest milionů obětí skrylo pod *vyhnání, rozptýlení a rasové extrahování domácího obyvatelstva*.³ Na této jediné výpovědi je jasně vidět, jak byli nacističtí vůdci schopni pracovat s jazykem.

¹ <http://schule.judentum.de/nationalsozialismus/holocaust.htm> [25.11.2010]

² <http://druha.svetova.cz/clanky/holocaust/> [1.4.2010]

³ Guido Knopp, Holocaust, Praha, 2008, s. 11

Za eufemistickým popisem postupu proti občanům by málokdo hledal plán celkového vyhlazení několika národnostních a kulturních menšin.

2.1.2 Prvotní myšlenka holocaustu

Myšlenka holocaustu byla ve svém prvopočátku utopistickou představou Adolfa Hitlera. S tím, že jeho snahy o rasově čistou Německou říši se stanou realitou, počítal patrně málokdo. Jeho Německo mělo být „očištěno“ od všech nežádoucích skupin. V první řadě se jednalo o židovské obyvatelstvo, Romy, homosexuály, mentálně postižené, ale i o odpůrce jeho politiky. Výsledkem jeho snu bylo zavraždění šesti milionů Židů, téměř milionu Romů, tisíců homosexuálů a mentálně postižených⁴, pro které nebylo v plánech jeho „dokonalého světa“ místo.

2.1.3 Předchůdci holocaustu

Holocaust nebyl prvním ani jediným zločinem, který postihl lidstvo takovou silou a s tak neuvěřitelným počtem obětí. Holocaustu předcházelo mnoho podobných událostí. Mezi oběti obdobných zvěrstev patří půl druhý milion Arménů povražděných během tzv. Arménské genocidy. K smrti bylo vyhladověno deset milionů ukrajinských kulaků. Miliony muslimů byly vyhlazeny, pro narušování jednotného rázu hinduistické země, miliony hinduistů pro znečišťování země muslimů. Miliony lidí přišli o život v Číně, když stály v cestě velkému čínskému skoku⁵. V Kambodži pod vládou

⁴ Zygmunt Bauman, *Modernita a holocaust*, Praha, 2003, s.17

Rudých Khmerů zemřelo přes dva miliony lidí hladem, vyčerpáním, v pracovních táborech...

Hrůzy, které prezentuje Sierra Leone, Východní Timor či Bosna se děly a stále dějí na všech kontinentech. Pohnutky, které vedly v jednotlivých místech ke zločinům byly různé, ale shodují se ve výsledku. Z činů lidské krutosti se vydělují počtem obětí a tím, že se jedná o kategoriální vraždy. To znamená takové vraždy, kdy jsou muži, ženy i děti vyhlazováni proto, že byli zařazeni do kategorie tvorů určených k likvidaci⁶. Tedy, že jediným „proviněním“ byla náležitost k vybrané skupině. Nebylo třeba prokazovat vinu obětí z jakéhokoli činu. Oběti nemohly udělat nic, co by je viny zprostilo, nezáleželo na věku, pohlaví, vlastnostech. Od ostatních vražd se ty kategoriální liší také tím, že jsou jednosměrné⁷. Nemají nic společného s bojem a se střetáváním sil. Intencí pachatele je, nechat oběť pasivní během celého procesu vraždění – od plánování až po samotné vykonání vraždy. U kategorického vraždění není cílem pouze zbavit oběti života, ale i lidskosti, proto není možná jakákoli komunikace mezi obětí a vrahem. Kategoriální vražda dává silnějším právo beztrestně ubližovat slabším, staví na principu silnější přežije. Proto umožňuje silnějším zapomenout na etické zásady, nepřipouští žádné pocity viny či výčitky svědomí. Touha po přežití je v těchto případech to nejdůležitější a zastiňující morální hodnoty.

⁵ Bauman: Modernita a holocaust, s. 18

⁶ Bauman: Modernita a holocaust, str. 18

⁷ Bauman: Modernita a holocaust, str. 18

2.1.4 Ojedinělost holocaustu druhé světové války

Přestože holocaust druhé světové války není prvním zločinem kategorického vraždění, stal se jejím archetypem. Zločin takového rozsahu jako byl holocaust, byl poprvé spáchán v Evropě, jež byla vrcholem civilizovaného světa. Holocaust byl proveden s odhodláním, metodicky, důsledně. Vzal si na pomoc to nejlepší z vědy a techniky a využil to k cílenému vyhlazování lidí. Stejně jako vědce a vynálezce samotné. Ruku v ruce s miliony mrtvol, které za sebou nacistické řádění nechávalo, šla i morální zkáza obyvatel.

Vyvražďování mas se dělo veřejně, demonstrativně, na očích všem, pro strach i jako varování pro ty, kteří by se chtěli režimu postavit. Většina obyvatel Evropy tak byla svědky jednoho z největších zločinů lidstva a pouze přihlížela. Stíhána jak hrůznými vzpomínkami, tak vlastním svědomím.

Dalším faktorem, který přidává holocaustu na hrůzné jedinečnosti je velké množství svědectvích – písemných, očitých i jiných.

Hmatatelná realita, známost míst i jednotlivých osudů obětí dělaly holocaust skutečnějším než genocidy ze vzdálených míst světa. Tento zločin se neděl ve třetím světě, ale na území starého kontinentu, centra kultury a vzdělanosti.

2.1.5 Následky holocaustu

Poté, co se následky druhé světové války po jejím skončení začaly dostávat na povrch ve vší své hrůze, bylo jasné, že svět už nikdy nebude stejný, jako před ní. Celé

lidstvo se muselo začít učit žít ve světě těhotném hrůzami holocaustu⁸. Stejně jako byl před válkou nepředstavitelný holocaust, tak je nyní pro většinu lidí nepředstavitelný svět, ve kterém by se holocaust nestal. Tato většina lidí si v sobě nese interpretovanou zkušenost, ať již ze školy, z vyprávění, z dokumentů, z poznávacích cest, která je nutí být stále v pozoru před možnými signály vracející se hrozby holocaustu.

Přímé následky holocaustu vypovídají o jeho síle a rozsahu: 6 milionů obětí, 8 milionů lidí bez domova. Nepřímé následky mají svůj dozvuk i v současnosti. Odkrytí holocaustu zahájil novou éru v historii lidstva. Éru, která je civilizovanější, bezpečnější, humánnější, éru vedoucí k eticky uvědomělejšímu světu⁹. Hrozba kategorické vraždy takového rozsahu, jako byl holocaust, nikdy zcela nezmizí. Celý civilizovaný svět je ale na pozoru před signály, které by k němu mohly vést. Kořeny zla tohoto druhu se nikdy zcela vymýtít nepodaří. Tomu, aby dosáhly takových rozměrů jako v první polovině dvacátého století, zabránit lze.

2.1.6 Přístupy k holocaustu

Holocaust je epocha v dějinách, která již v blízké budoucnosti nebude mít přímé svědky událostí, které se během ní staly. To, jak bude holocaust uchován a prezentován budoucím generacím je otázkou výběru a interpretace informací. Pamatovat si znamená interpretovat minulost, tedy vyprávět určitý příběh¹⁰. Pokud někdo určitý příběh vypráví, znamená to, že se již přiklonil k nějaké

⁸ Bauman: Modernita a holocaust, str. 20

⁹ Bauman: Modernita a holocaust, str. 19

¹⁰ Bauman: Modernita a holocaust, str. 21.

verzi příběhu, k určitému průběhu minulé události. Proto minulost nemůže být objektivní, je subjektivní právě proto, že každý jediný člověk podá minulost svým osobním způsobem a stejně tak každý člověk nabytou informaci subjektivně zpracovává. Interpretace minulosti – leč subjektivní – se musí vyvarovat dvěma extrémním přístupům – sakralizaci a banalizaci. Jsou to dva protipóly v přístupu k interpretaci holocaustu, přičemž ani jeden není optimální.

Sakralizace je aktem špatně chápaného sobectví, který je pro vlastní zájem dané skupiny v konečném důsledku kontraproduktivní. Sakralizace totiž brání vyvodit z konkrétních případů obecně platná poučení a brání tedy i komunikaci mezi minulostí a přítomností.

Banalizace je pravým opakem sakralizace, přesto vede k téměř stejným výsledkům: vyvrací, byť pouze nepřímo, veškerou originalitu zkušenosti skupiny, a tak její poselství zbavuje jedinečné hodnoty, která by mohla oprávnit potřebu meziskupinového dialogu¹¹.

Sakralizace i banalizace nedávají příležitost k dialogu, k přenášení zkušeností. Banalizované i sakralizované příběhy nemají schopnost přinášet poselství, ani nedávají ostatním skupinám šanci se něčemu naučit. Oba tyto pohledy na holocaust brání racionálnímu pohledu na skutečnost. Bez oproštění se od banalizace a sakralizace nebudeme schopni docenit význam holocaustu, poučit se z něj. Neuvidíme genocidní potenciál, který vyvěrá z našeho způsobu života¹².

Na holocaust, stejně jako na jiné genocidy, nelze pohlížet jako na něco separovaného, co se děje nezávisle na zbytku světa. Je třeba hledat souvislosti a to v globálním,

¹¹ Baumann: Modernita a holocaust, s. 22.

¹² Baumann: Modernita a holocaust, s. 26.

ne v národním, měřítku. Kategoriální vraždy je nutné chápat jako zkušenost celé společnosti, ne jako zkušenost individuální¹³. Pokud se lidstvo naučí na každý jednotlivý případ kategoriálního vraždění dívat jako na společný problém, bude chtít reflektovat příčiny, které k němu vedly, bude se snažit tyto příčiny odstranit, můžeme to považovat za první krok k racionálnímu vnímání tohoto problému.

2.1.7 Počátky holocaustu

Počátky holocaustu jsou téměř totožné s počátky druhé světové války. Myšlenka holocaustu však roku 1938, tedy vyhlášení druhé světové války, předcházela. Ideu vyhlazení části obyvatelstva lze datovat již před rok 1933, neboť v tomto roce byl uveden do provozu první koncentrační tábor na německém území, Dachau. Dachau bylo tedy připraveno pro první internace dříve než druhá světová válka vypukla. Prvotním určením byl tento tábor táborem sběrným s intencí internovat občany s odlišným politickým postojem.

Vznik koncentračních a vyhlazovacích táborů byl posledním krokem v postupu proti vybraným skupinám obyvatel, jak Židů, tak Romů, ale i dalších. Proces segregace, mající oporu v Norimberských zákonech z roku 1935, lze rozdělit do třech fází.

První fází bylo neoficiální utlačování vybraných menšin. Toto probíhalo většinou formou diskriminace. Jednotlivci, skupiny osob či úřady odmítali příslušníkům menšin vycházet vstříc, ztěžovali jim život. Vyskytovaly se i fyzické útoky proti těmto lidem. Všeobecně se pro Židy

¹³ Baumann: Modernita a holocaust, s. 26.

a Romy zhoršovaly životní podmínky. Ve společnosti vzrůstala agrese vůči minoritám, tato však vycházela od občanů, nikoli od vlády.

Druhá fáze byla odstartovaná nacistickou akcí „křišťálová noc“. Tato událost noci z 8. na 9. listopadu 1938 byla prvním oficiálním pogromem organizovaným německou vládou, konkrétně Josephem Göbelsem. Eufemismus křišťálová noc v sobě skrývá zavraždění 91 Židů v rámci spontánních akcí, vypalování synagog, obchodů, nesčetná přepadení židovských domácností. Tímto krokem německá vláda v podstatě legalizovala páchání násilí na vybraných skupinách osob. Touto akcí bylo zahájeno oficiální stíhání a zatýkání Židů i příslušníků dalších „nepohodlných“ menšin. Úkolem policie bylo zadržení co možná největšího počtu „nežádoucích“ občanů. Cílem této akce bylo vytlačit tyto osoby z kulturního, společenského i hospodářského života¹⁴. Dalším krokem, navazujícím na tento pogrom bylo zavírání Židů do ghett a internačních táborů. Mezi nejznámější ghetta patřila ta v městech Lodži, Krakově, Varšavě a Terezíně. Tato soustředila především Židy a byla zpravidla přestupní stanicí do táborů. Politika internace a diskriminace se v říši udržela až do 20. ledna 1942, kdy se konala konference ve Wannsee.

Právě ta posvětila třetí fázi restriktivních opatření. V praxi to znamenalo legalizaci vyhlazovacích táborů. Koncentrace a internace vybraných menšin již nebyla žádoucí, říšské úřady v čele s Heydrichem a Himmlerem schválily konečné řešení židovské otázky, tedy vyhlazení Židů. Paradoxem je, že kroky ke genocidě minorit byly učiněny před touto konferencí. Jejím skutečným cílem bylo sjednocení postupu při likvidaci nežádoucích minorit.

¹⁴ <http://www.kristallnacht.at/1938.html> [7.12.2010]

Důsledkem schválení konečného řešení byly masové transporty z ghett do koncentračních táborů.

Záměry, pro které byly tábory zřizovány se měnily s postupem a vývojem nacistické rasové politiky. V tomto kontextu je možné rozdělit koncentrační tábory do dvou skupin - na tábory pracovní a vyhlazovací.

2.1.8 Pracovní tábory

Pracovní tábory byla místa určená pro koncentraci vězňů, kteří byli určeni k práci. Tento princip má svůj původ v Římské říši u galejníků a gladiátorů. Poté jej převzaly téměř všechny diktatury. Pracovní tábory druhé světové války využívaly vězně k těžké práci například v lomech. Pracovních táborů bylo na původním i okoupeném území říše několik desítek. Mezi ně patřily například Dachau, Groß-Rosen, Kaiserwald, Sachsenhausen, Buchenwald a mnoho dalších. V některých z táborů byla úmrtnost vězněných tak vysoká, že se mohla srovnávat s tábory vyhlazovacími. Tato taktika byla známá pod názvem likvidace prací.

2.1.8.1 Dachau

Koncentrační tábor Dachau byl otevřen již v roce 1933, jen několik málo dní po prohlášení Adolfa Hitlera říšským kancléřem. Dachau bylo původně myšleno jako vězení pro politické vězně. Později se stalo vzorovým zařízením pro další tábory i školícím centrem pro německé jednotky SS. Za dvanáct let fungování tábora zde bylo vězněno přes dvě stě tisíc Evropanů, z toho bylo přes 40 tisíc zavražděno¹⁵.

¹⁵ <http://www.kz-gedenkstaette-dachau.de/index2.html> [14.5.2010]

2.1.8.2 Ravensbrück

Ravensbrück je městečko ležící necelých sto kilometrů severně od Berlína. Zde byl za druhé světové války vybudován největší ženský koncentrační tábor. Byly do něj koncentrovány vězenkyně z ostatních táborů. V Ravensbrücku vznikl průmyslový dvůr pro tradiční ženské práce. Počet internovaných se stále zvyšoval, proto se tábor rozrůstal až do roku 1945.

Do tábora se dostávaly i děti, se kterými zde bylo obzvláště krutě zacházeno. Většina jich zvěrstva nepřežila, přeživší musely pracovat jako dospělí.

V roce 1941 byl v blízkosti tábora postaven tábor pro muže – především pro sovětské válečné zajatce, v roce 1942 tábor pro mládež. Oba tyto tábory spadaly pod tábor ženský.

V táboře byly vězněny ženy téměř 40 národností. Desetitisíce jich umíralo hlady, vyčerpáním, na následky lékařských pokusů, které se od roku 1942 v Ravensbrücku prováděly. Další byly stříleny, téměř 6000 našlo smrt v plynové komoře, kterou Němci v táboře zřídili v roce 1944. Hromadně byly zabity ty, které nebyly práce schopné.

Mnoho vězeňkyň bylo posláno do nacistických nevěstinců pro zábavu vojákům.

Před koncem války se podařilo švédskému a dánskému Červenému kříži zachránit několik tisíc žen.

Ty, které to štěstí neměly, byly donuceny k pochodu smrti.

Tábor Ravensbrück byl osvobozen až na úplném konci války. Návrat na svobodu nebyl pro všechny vězněné ještě vítězstvím. Mnoho jich zemřelo po propuštění¹⁶ na následky pokusů a zacházení.

¹⁶ <http://www.ravensbrueck.de/mgr/index.html> [12.9.2010]

2.1.8.3 Mauthausen

Rakouský koncentrační tábor Mauthausen se do dějin vepsal obzvláštní krutostí při zacházení s vězni. Tábor byl zřízen pět měsíců po připojení Rakouska k Říši. Úkol tohoto tábora byl prostý – zničit protivníky. Mauthausen bylo zařízení třetího typu, tedy s nejtvrďšími podmínkami. Vězni tu trpěli hladem, nemocemi, nedostatečným hygienickým zázemím, ale také nelidským zacházením a zneužíváním dozorců. Členové SS se vyžívali ve vraždách. Vězně stříleli, věšeli, ubíjeli. Nemocné nechávali vyhladovět k smrti, zmrznout, nebo je zabíjeli vpichem jedovatého plynu přímo do srdce.

Vězni z Mauthausenu byli nasazováni k nuceným pracím v dole. Symbolem pro tyto práce se staly schody smrti. To bylo 187 schodů vytesaných do žuly, po kterých museli vězni nosit žulové kvádry.

Tábor byl určen především pro Poláky, Židů tu byla jasná menšina. Počet Židů se zvýšil až po deportech z polských táborů. Židy tu čekalo ještě horší zacházení než Poláky. Ubytování byli, stejně jako před tím

ruští zajatci, ve stanovém táboře, což znamenalo volné prostranství uprostřed tábora. Vězni byli necháni napospas počasí a hladu. Příděly byly tak malé, že vězni umírali hlady po tisících. Některé z nich zoufalství dohnalo i ke kanibalismu.

V Mauthausenu bylo uvězněno dvě stě tisíc mužů, z nichž přežilo necelých osmdesát tisíc¹⁷.

¹⁷ http://www.mauthausen-memorial.at/index_open.php [13.9.2010]

2.1.8.4 Flossenbürg

Koncentrační tábor Flossenbürg patří k těm méně známým zařízením. Tento tábor ležící na německé straně nedaleko českých hranic byl uveden do provozu již v květnu 1938. Významná je právě poloha tábora, která vypovídá o tom, že Hitler plánoval napadení Československa ještě dřív, než válka vůbec vypukla.

Flossenbürg byl tábor s kapacitou 1600 vězňů, za normálního provozu byla tato dvojnásobně překročena. Před koncem války zde bylo přes patnáct tisíc zajatců. Tábor byl určený zpočátku pro kriminálníky z Německa, postupem zde byli internováni političtí vězni z celé Evropy. Zvláštními vězni byli i vojáci z německého odboje, mezi nimi i účastníci neúspěšného atentátu na Adolfa Hitlera.

Tábor byl zařízen jako tábor pracovní. V podání nacistů se však stal táborem vyhlazovacím, kdy nelidská práce byla prostředkem zabíjení. Ze sto tisíců vězňů, kteří táborem během války prošli, zemřelo na třicet tisíc.

Před kapitulací Německa byl z Flossenbürgu vypraven pochod smrti do Dachau, na který bylo posláno deset tisíc vězňů. Osvobozenecká armáda tak v táboře našla pouhých 1600 vězněných. Počet přeživších byl však mnohem nižší, protože část osvobozených zemřela v následujících týdnech na následky internace. Smutný nález na spojence čekal po válce – podél cesty do Dachau bylo objeveno k pěti tisícům zemřelých¹⁸.

¹⁸ <http://www.holocaust.cz/cz2/history/camps/dachau> [22.9.2010]

2.1.9 Vyhlazovací tábory

Vyhlazovací tábory byla místa, jenž se dají bez nadsázky nazvat továrny na smrt. Byla to zařízení vytvořená pro konečné řešení židovské otázky v Evropě. Pod tímto si nelze představit nic jiného než vyvražďování židovstva pomocí plynu, který zde byl smrtícím prostředkem. Pro osoby zavlčené do vyhlazovacího tábora byla šance na přežití minimální. Postup přesně odpovídající kategoriální vraždě nezvyšoval šance ani mladým, zdravým či práce schopným. Důvodem vraždy byla příslušnost k vybrané skupině.

Vyhlazovacích táborů vzniklo během let 1941 – 1942 šest. Tyto už nevyznávaly zničení zajatých prací, tedy udření k smrti, ale internovali je pouze s intencí jejich masových vražd. Na území tehdejšího Německa to byly tábory Chelmno a Osvětim, za jeho hranicemi, na okoupeném území, tábory Belzec, Sobibor, Treblinka, Majdanek a Maly Trostinez¹⁹ a jejich pobočky. S výjimkou tábora Maly Trostinez²⁰, který byl táborem likvidačním převážně pro válečné zajatce, byly ostatní tábory určeny pro vyhlazování civilního obyvatelstva.

Tato zařízení určená pro masové vraždy používala k vyhlazování různé technologie. V Belzeci, Sobiboru a v Treblince byli lidé zabíjeni v plynových komorách, do kterých byly vpouštěny výpary z aut, to znamená oxidem uhelnatým. V Osvětimi a Majdanku byl nasazen cyklon B. V táborech Chelmno a Maly Trostinez nebyly instalovány plynové komory, vraždění tu probíhalo ve speciálně upravených nákladních autech, které měly zavedené výfuky do

¹⁹ <http://www.uni-protokolle.de/Lexikon/Vernichtungslager.html> [5.12.2010]

²⁰ <http://www.belorusko.cz/view.php?cislocclanku=2009020001> [7.12.2010]

nákladního prostoru, kde byli vězni. Staří nebo nemohoucí lidé bývali zpravidla stříleni.

2.1.9.1 Belzec

Belzec byl v roce 1940 na polském území zakládán jako pracovní tábor pro židovské zajatce. Necelý rok po jeho otevření, v listopadu 1941, byl tábor přetvořen na tábor vyhlazovací. K postavení zařízení byli využíváni Židé, v táboře zůstali při životě zpravidla tři dny, poté byli zplynování a nahrazeni novými.

Do provozu byl tábor se svými plynovými komorami uveden v polovině března 1942. Za necelý měsíc měl na svědomí již k osmdesáti tisícům obětí.

Na konci téhož roku byla činnost v táboře ukončena. V tuto chvíli počet zabitých jen v Belzeci přesáhl půl milionu. Tito byli především z řad Židů a Romů.

V roce 1944 byl první vyhlazovací tábor osvobozen²¹.

2.1.9.2 Osvětim

Osvětim - německy Auschwitz - byl největším koncentračním táborem druhé světové války. Skládal se z několika částí. Romskému táboru, který v Osvětimi fungoval, životním podmínkám a internovaným je věnovaná samostatná kapitola v části popisující konkrétní romské tábory.

²¹ <http://www.holocaust.cz/cz2/history/camps/belzec> [22.10.2010]

2.1.9.2.1 Auschwitz I.

V této části byl samostatný tábor pro sovětské válečné zajatce, ve kterém během pěti měsíců podlehl devět tisíc mužů nelidskému zacházení. Přeživších byl necelý tisíc.

V bloku 10 byly lékařské ordinace, laboratoře. V nich docházelo ke zvěrstvům, které Němci schovávali za lékařské experimenty. Pod tímto označením byly ukryty zvrácené výzkumy dělané na ženách, mužích a dětech. Bolestivé, nelidské pseudo-lékařské pokusy se sterilizací, s dvojčaty. Pacienti nechávaní napospas hladu v rámci zkoumání tělesných změn způsobených touto smrtí. Na obětech byly zkoušeny léky i drogy. Vraždění ve jménu medicíny. Symbolem lékařských zvrát se stal doktor Mengele, v Osvětimi ale nebyl zdaleka jediným „lékařem“, který vyměnil lékařskou etiku za možnost experimentovat na živých lidech, humanitu za ideologii. Dalšími byli doktoři Schumann, Clauberg, Kremer, Entress, Vetter, Wirths.

Další částí tábora byl blok číslo 11 se stěnou smrti, kde byli ubytováváni odsouzení vězni. Stěna smrti byla zeď mezi blokem 10 a 11, u které byli odsouzenci stříleni.

V tomto areálu fungovalo od roku 1943 krematorium a také první plynová komora. V té byl poprvé použit cyklon B k hromadnému vraždění. Jak krematorium, tak první plynová komora Osvětimi se přestali používat, protože se v části tábora Birkenau uvedly do provozu zařízení výkonnější.

2.1.9.2.2 Auschwitz II. Birkenau

Tato část byla největší z celého osvětimského komplexu. Byli v ní soustředěny plynové komory, krematoria, sauna, kde byli vězni dezinfikováni, lazaret, místo pro

ukládání majetku vězňů, prozatímní tábor pro maďarské Židovky, tábor pro uvězněné muže, cikánský tábor, tranzitní tábor. Kromě toho zde byla vystavěna nová rampa, která umožňovala třídit zajaté tak, aby práce neschopní nebyli vůbec ubytováváni, ale šli rovnou do plynu.

V tomto komplexu bylo během druhé světové války zabito přes milion lidí.

Před koncem války byla většina vězňů vyhnána na pochody smrti. Tábor bylo třeba vyklidit, aby byly zamaskovány stopy hrůz před vstupem spojenců.

27. dubna 1945, kdy sovětské vojsko vstoupilo do Osvětimi, našlo necelých osm tisíc vězňů. Důkazů o rozsahu zločinu zbylo i tak dost. Osm tun lidských vlasů, přes milion pánských obleků a

dámských šatů je téměř odpovídající počtu obětí. Smrt v Osvětimi našel téměř milion a půl Evropanů. Hořkou ironií je tak symbol Osvětimi – nápis nad branou – Arbeit macht frei, slibující svobodu za práci²².

2.2 Romové

V této kapitole se věnuji problematice romské minority v českých zemích. V několika dílčích kapitolách se postupně zaměřuji na několik samostatných témat. Tato jsou: historie persekuce Romů na českém území od jejich příchodu až po válečné období, vládní výnosy týkající se této minority, romský holocaust – ten i mimo české území, cikánské

²² <http://www.osvetim-auschwitz.estranky.cz> [23.10.2010]

koncentrační tábory a jejich specifika, památníky vztahující se k vyhlazování Romů a Sintů. Tato kapitola má přinést důkazy, že tato vybraná etnická menšina byla persekuována od svého příchodu do Evropy. Holocaust zde vystupuje jako poslední krok k vyhlazení Romů a Sintů. V této kapitole jsou popsány způsoby stíhání Romů, které vyvrcholily vyhlazovacími tábory.

2.2.1 Historie protiromských opatření

2.2.1.1 14. - 16. století

Příchod Romů do Evropy je doložen již v 14. století²³. Než se z jižní Evropy dostali do českých zemí uplynula téměř dvě století. První doložené zmínky o pohybu Cikánů v Čechách pocházejí z roku 1514, z období vlády Vladislava II.²⁴ V této době se zdejší Cikáni často živili jako kováři a své řemeslo zvládali bravurně. Bratr polského knížete Alexandra, Zikmund měl dokonce cikánského kováře na svém dvoře. Pro volný a bezpečný pohyb vybraných jedinců i skupin bylo třeba vystavení ochranných glejtů²⁵. Takový jako Zikmund vydal pro svého kováře, vydal císař Zikmund Lucemburský v letech 1417 a 1423 pro celé dvě skupiny Romů vedených vlastními vojvody. Kromě relativního bezpečí ze strany vrchnosti i poddaných, jim tento glejt propůjčoval soudní autonomii, která se však týkala pouze přečinů způsobených uvnitř skupiny²⁶. Tato vstřícná gesta vypovídají o pozitivním

²³ Angus Fraser, Praha, 1998, Cikáni, s. 45.

²⁴ Fraser: Cikáni, s. 97.

²⁵ Fraser: Cikáni, s. 97.

²⁶ <http://skola.romea.cz/cz/index.php?id=historie/09> [30.10.2010]

přijetí. Zlom ve vnímání Romů přišel v roce 1538, kdy přišlo první rozhodnutí o vyhoštění Cikánů z území Moravy. Platnost tohoto rozhodnutí byla po desetiletí opakovaně obnovována. V roce letech 1541 a 1549 přijaly obdobná opatření i Čechy²⁷.

2.2.1.2 17. – 18. století

Situace se pro Romy nijak nezlepšila ani v nadcházejících časech. Ve společnosti se šířily nepřátelské postoje. A to jak k potulným žebravým Cikánům, protože vládl odpor k tulákům, tak i k Cikánům, kteří provozovali řemeslo, protože brali práci místním řemeslníkům. Vyhošťování Romů a zákazy pobytů na území jednotlivých států postrádalo hlubší smysl, protože nebylo kam Romy vyhostit. Všechny pro Romy dostupné státy přijaly obdobná opatření. Lidé tak začali brát právo do svých rukou. Situace začala být tak vážná, že přinutila Ferdinanda I. vydat mandát, který zakazoval vraždit Romy, topit jejich ženy a děti.

Protiromské nálady ve společnosti se nezměnily ani v dalším období. Patent Leopolda I. z roku 1697 prohlásil Romy za vogelfrey, tedy za někoho, kdo může být beztrestně zabit. Do roku 1763 se v českých zemích uskutečnilo přes pět set procesů s Cikány. Tresty bývaly zpravidla vysoké, bez ohledu na druh přestupku. Ten se často ani nestal. Cikány bylo možné soudit i za pouhou chůzi. Trestem bylo pro muže oběšení, pro ženy uřezání uší a zmrskání na pranýři. Později byl hrdelní trest zaveden i pro ženy. Děti se dávaly na převýchovu k poddanským rodinám. Tresty se

²⁷ Fraser: Cikáni, s. 97.

změnily v 40. letech 18. století, kdy byli Romové posíláni na nucené práce²⁸.

2.2.1.3 Terezínská a josefínská doba

Změna k lepšímu přišla až za vlády Marie Terezie. Ta v počátku své vlády zaujala k Romům stejný postoj jako její otec – tedy velice nepřátelský. V roce 1749 rozhodla o vyhoštění všech Cikánů, tuláků a cizích žebráků. Nutno podotknout, že toto rozhodnutí vyjímalo Cikány usazené. V rozmezí let 1758 a 1773 svůj postoj radikálně změnila a zasadila se o asimilaci a usazení Cikánů²⁹. Rozhodnutí císařovny nebyla vedena humánním cítěním, ale ryzí pragmatikou. Usazení Romové by platili daně, poskytovali služby majitelům panství, pomohli obydlet zpustošené Uhry. Tyto své myšlenky zrealizovala zákonem v roce 1758. Chování Romů na uherském území upravila několika dekrety. Romové tak nesměli vlastnit koně, k opuštění vesnice potřebovali zvláštní povolení, nesměli se již označovat jako Cikáni, mladíci starší 16 let měli být povoláni do vojenské služby, děti se vyučit řemeslu. Vojvodům byla zrušena pravomoc spravovat svou cikánskou skupinu. Nesměli se oblékat podle svých tradic, mluvit svou řečí, nesměli mezi sebou uzavírat sňatky. Josef II. výnosy své matky potvrdil a doplnil o nové. Ty zakazovaly kočování, žebrání, provozování kovářství. Z nových povinností to bylo vypracovávání zpráv o způsobu života, sloužení místním obyvatelům³⁰. Ani Marie Terezie ani Josef II. neměli prostředky na to, aby uhlídali dodržování vydaných dekretů a nařízení. Výsledkem těchto

²⁸ <http://skola.romea.cz/cz/index.php?id=historie/10> [30.10.2010]

²⁹ Fraser: Cikáni, s. 133.

³⁰ Fraser: Cikáni, s. 134.

opatření bylo romské osídlení v Bohusoudově na Jihlavsku a v Oslavanech u Brna.

2.2.1.4 Dobrovolné usazování

Větší význam než nucené usazování měly snahy samotných romských rodin se usadit. Takto rozhodnuté rodiny přestaly kočovat a zakládaly osady především na Moravě. Tímto způsobem vzniklo romské osídlení na jihovýchodní Moravě. Největší cikánské tábory byly v Luhačovicích, Bojkovicích, Strážnici³¹

2.2.1.5 První republika

Po vzniku první republiky v roce 1918 se úřady při jednání s Romy drželi výnosem z 21. září 1888, vydaného českým místodržitelstvím. Tento se zabýval především postihy potulných Cikánů³². V první republice žili Romové z velké části integrováni do společnosti. Živili se jak poskytováním zábavy, kdy byli Romové především hudebníci, tak i vykonáváním řemesel, především kovářství.

Prvorepublikový zákon týkající se Romů vyšel 15. července 1927 a byl znám jako zákon o potulných Cikánech. Tento společensky znevýhodnil kočující Romy, Sinty, ale i cikánským způsobem

3 Cikánská legitimace

³¹ <http://skola.romea.cz/cz/index.php?id=historie/10> [30.10.2010]

³²

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/prevence/obcanum/publik/romove/minulost.html> [1.11.2010]

žijící občany jakékoli národnosti. Tito lidé byli evidováni pomocí cikánských legitimací a bylo na ně pohlíženo jako na asociály. Zákon upravoval kočování, ale především umožňoval policii zbavit rodiče práva na výchovu vlastních dětí. Během dvou let mělo československé četnictvo kompletní soupis veškerých kočovníků na svém území³³.

Obyvatelé českých vesnic nebyli z usazených Romů na venkově nadšeni, opatření proti kočujícím jim připadala málo důrazná. Situace se ještě zhoršila ve konem třicátých let. V tomto období se množství Romů v Československu výrazně zvýšilo. Sem utíkali Romové z Německé říše včetně okupovaných rakouských žup, ze Sudet i zabraného pohraničí³⁴. Tím však porušovali zákon o potulných Cikánech z roku 1927. Tyto události byly záminkou pro další kroky proti Romům, které přišly v následujících letech.

2.2.1.6 Druhá světová válka

Další zákony, vyhlášky a ustanovení upravující život Romů vycházeli v platnost za Protektorátu. Počet Romů, kteří byli v tuto chvíli na území bývalého Československa, tedy lidí, kterých se výnosy týkají bylo téměř sto tisíc.

První nařízení vlády proběhlo ještě za druhé republiky, tedy v Československu po Mnichovské dohodě, ale před vyhlášením Protektorátu. Tato vláda v čele s Rudolfem Beranem stála za zřízením kárných pracovních táborů pro cikánské rodiny a další potulné osoby³⁵. Toto vládní nařízení, které umožňovalo cílovou skupinu definovat velice subjektivně, dalo státnímu policejnímu úřadu do rukou

³³ Markus Pape, A nikdo vám nebude věřit, Praha, 1997, s. 26.

³⁴ Ctibor Nečas, Cikánský tábor v Letech, in: Historikové a kauza Lety, Praha, 1999, s. 16.

³⁵ Pape: A nikdo vám nebude věřit, s. 26.

prostředek, jak se zbavit nepohodlných osob. Stejně jako neurčitá cílová skupina byly i nejasné podmínky, za kterých mohou být uvěznění opět propuštěni. I když bylo stanoveno, co musí internovaní splnit pro opětovné nabytí svobody, poslední slovo měl mít velitel tábora³⁶. Pevná pravidla pro nakládání s Romy vlastně neexistovala.

V po okoupení republiky zůstal v protektorátní vládě Rudolf Beran, který byl pro Němce zárukou spolupráce minimálně v oblasti rasové politiky.

31. května 1939 vyšel první protektorátní protiromský výnos. Na jeho základě měly úřady věnovat životu a chování Romů zvýšenou pozornost a dbát na to, aby nežili a netábořili ve skupinách přesahujících rámec rodu nebo rodiny. Výnos zakazující kočování jako takové, přišel 2. září 1939. Na ten navázal další 30. listopadu téhož roku. Tím ministerstvo vnitra přikazovalo Romům trvalé usazení do uplynutí dvou měsíců. 13. února 1940 se o trvalé usazení kočovníků měli na základě nového předpisu postarat policejní a okresní úřady. V tuto chvíli již těm, kteří by neposlechli hrozilo umístění v kárných táborech³⁷. Tentýž výnos nařizoval obcím poskytnout pomoc Romům při hledání práce či ubytování i při umisťování romských dětí do škol. Zde se projevila panující xenofobní nálada. Mnoho obcí nejen že nevycházel kočovníkům vstříc, ale pokoušelo se jim v usazení v daném katastru zabránit.

V srpnu 1940 byly otevřeny internační tábory v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. Umístění do tábora tak nabralo skutečnou podobu. Do těch měli přijít pouze Romové kočující. Panující zmatky a nedostatky ve vyhláškách však umožňovali internaci i usazených Romů. Romů celkově byla

³⁶ Pape: A nikdo vám nebude věřit, s. 27.

³⁷ Ctibor Nečas, Holocaust českých Romů, Praha, 1999, s. 18.

však v táborech – které byly změněny na tábory sběrné – jasná menšina. V Letech, Hodoníně, stejně jako v Praze-Ruzyni, Pardubicích, Brně a dalších táborech mimo území Protektorátu byli na základě dalšího vládního nařízení, tentokrát z 9. března 1942, vězněni zločinci z povolání a asociálové.

Další výnos směřující k romskému obyvatelstvu vydal vrchní velitel protektorátní policie 10. června 1942. Na základě výnosu o potírání tzv. cikánského zlořádu byl ustanoven den evidence Cikánů, který připadl již na 2. srpen téhož roku. Rychlost, s jakou byl protektorátní soupis Cikánů, cikánských míšenců a osob žijících po cikánsku zorganizován, demonstruje protiromské nálady ve společnosti. Romům bylo dnem soupisu úředně zakázáno opouštět místa pobytu a přikázáno na příslušných úřadech spolupracovat při shromažďování dokumentace o

romských rodinách³⁸. Po zpracování shromážděných informací vybrala protektorátní policie téměř dvanáct tisíc jedinců, kteří odpovídali kategorii Cikán a cikánský míšenec.

Většinu z nich tvořili usazení Romové se zaměstnáním a trvalým bydlištěm. Ti odevzdali občanské průkazy, které jim

4 Vyhláška k soupisu cikánů

³⁸ Nečas: Holocaust českých Romů, s. 20.

byly nahrazeny cikánskou legitimací. Museli se zavázat k pokračování v práci, vedení spořádaného života, k pravidelné školní docházce dětí i k setrvání v místě svého bydliště. To vše pod pohrůžkou policejní vazby.

Romové, kteří nebyli usazeni museli i s rodinami odejít do jednoho z cikánských táborů – do Let nebo do Hodonína.

Restrikce vůči Romům v Protektorátu měly šanci postupovat tak rychle díky vládě, která měla možnost se vypořádat s původcem své xenofobie. Již před válkou měla většina obyvatel strach z kočovníků a tuláků. Protektorátní výnosy nebyly vynucené vládnoucím Německem. To stíhalo Romy za příslušnost k etnické skupině. Chování české vlády a Němců je jasným příkladem kategoriální vraždy. Pokud by Romové na českém území přestali kočovat, přestali by být pro vládu (pravděpodobně problémem). Pro Němce byl problém v příslušnosti ke skupině, která byla vybraná k likvidaci, bez ohledu na chování členů této skupiny. To také potvrdil předpis říšského ministerstva vnitra z 16. prosince 1942. Himmlerův příkaz nařizoval deportaci Romů bez ohledu na stupeň svého míšení do Osvětimi. 30. ledna 1943 byli Romové prohlášeni za nepřátele říše a bylo zahájeno zabavování jejich majetku³⁹.

Je nutné podotknout, že vstřícnost protektorátní vlády v protiromských opatřeních ulehčila a urychlila třetí říši romskou persekuci.

2.2.2 Cikánské tábory

Na základě říšských výnosů byli Romové internováni ve speciálních táborech pro Cikány a asociály. V těchto platil

³⁹ Nečas: Holocaust českých Romů, s. 21.

většinou odlišný řád než v táborech židovských. Mezi tyto tábory patří Lety, Hodonín a Osvětim, kterým se věnuji podrobně, především proto, že v nich byli internováni čeští a slovenští Romové. Persekucím Romů z ostatních částí Evropy je věnovaná samostatná podkapitola.

2.2.2.1 Cikánský tábor Lety u Písku

2.2.2.1.1 Tábor

Letský tábor se nacházel nedaleko obce Lety u Písku, mezi lesem Babinou a rybníkem Lipěže. Prostor, na kterém měl být tábor, určený pro Romy z Čech, byl využíván jako ubytovací tábor pro stavební dělníky. Komplex se skládal z padesáti přenosných stavebních buněk vyrobených z tenkých prken. Rozměry podstavy 2 x 3 metry umožňovaly ubytování šesti lidí v buňce. Kapacita tábora tak byla v letním období 200 mužů, v zimě kapacita klesla na 160, protože spodní pryčny nebylo možné obsazovat kvůli nesnesitelné zimě při zemi. Původně nebyly budky k pobytu v zimě vůbec určeny. Kromě obytných buněk byl součástí tábora sklep, kůlna, tři povozy a kuchyňský barák. Po zrušení ubytovny pro stavební dělníky musel být tábor upraven pro potřeby kárného zařízení.

Z padesáti maringotek bylo 32 určených k ubytování vězňů, šest k ubytování personálu. Pro kanceláře ředitele, správce, hospodáře a účetního byly vyhrazeny čtyři. Dva baráčky připadly na zařízení lékařské ordinace a ošetřovny. Dva byly využity pro skladiště. Samostatnou boudu si vyžádala dílna, strážnice a vězení. V kuchyňské budově byly zřízeny dvě kuchyně – pro personál a pro vězně. Dalšími novými stavbami byly dílny (krejčovská, obuvnická,

truhlářská), sloužící internovaným. Přibyla prádelna, umývárna, sprchy, latríny, garáž a kůlna. Před vchodem do tábora vyrostl dům pro velitelství, v táborovém areálu dřevěný barák, který měl sloužit dle potřeby buď jako učebna, nebo jako nemocnice.

Bylo vystavěno nové vězení.

Správě a dozorčím orgánům byly postaveny domky mimo tábor, na příjezdové cestě z Let. Díky přestavbám a rozšíření tábora vzrostla kapacita na 300 dospělých

5 Vězeňské ubikace v Letech

osob. Počet ubytovaných však během několika týdnů přesáhl kapacitu třikrát.

Tábor byl uveden do provozu, tedy předán pražskému ministerstvu vnitra, 8. srpna 1940. V té době byli v táboře téměř měsíc přítomni dozorci, jejichž prvním úkolem bylo podílení se na přestavbách.

2.2.2.1.2 Provoz tábora

Po oficialitách s převzetím, začal tábor plnit svou skutečnou funkci. Začali se v něm shromažďovat první vězni. Těch bylo tolik, že během prvních tří dnů zcela vyčerpali kapacitu zařízení, za dva týdny byla kapacita čtyřnásobně překročena⁴⁰. Na takový nápor nebyl tábor připraven, což se téměř okamžitě odrazilo na zhoršení zdravotních a hygienických poměrů v táboře. Obavy z možné epidemie donutily vedení k pohotovému jednání. Bylo bezpodmínečně nutné zajistit dostatečný přísun vody do tábora. Pro

⁴⁰ Ctibor Nečas, Cikánský tábor v Letech – stručná informace, in: Historikové a kauza Lety, Praha, 1999, s. 7.

zabezpečení udržitelného stavu v táboře bylo nutné okamžitě otevřít nemocnici, dodat do prádelny pračku, do umývárny sprchy a do kuchyně kotle. Nutné bylo rozšířit ubytovací zařízení. Právě poslední požadavek byl jako jediný splněn. K výstavbě nemocnice dostal tábor povolení až v prosinci 1942. Současně s nemocnicí byly vystavěny další dva obytné baráky, odšívovací stanice, úschovna šatstva a přístřešek pro dezinfekční přístroj.

2.2.2.1.3 Velitelé tábora

Velitelem tábora byl od jeho otevření až do 29. ledna 1943 Josef Janovský. Do historie tábora se zapsal jako člověk „surový, bezohledný, mstivý, krutý vůči všem, jak chovancům, tak i zaměstnancům, s povahovými prvky sadismu, který ze své funkce všestranně těžil na úkor

6 Josef Janovský

veřejných prostředků, jež mu byly svěřeny⁴¹“. Odvolaný byl po propuknutí epidemie břišního tyfu, kdy bylo jasné, že se mu situace vymkla z rukou. Po odvolání byl suspendován a převelen do služby v zemském úřadu. Jeho místo táborového ředitele převzal dosavadní velitel cikánského tábora v Hodoníně, Štefan Blahynka. Ten pobyl v Letech jenom krátce, potlačil stávající chaos panující mezi personálem i mezi vězni. V táboře zavedl řád, vězně připravil na transport do Osvětimi. Poté se vrátil na své předchozí působiště – do Hodonína. Řízení letského tábora převzal dosavadní hospodář František Havelka.

⁴¹ Pape: A nikdo vám nebude věřit, s. 134.

2.2.2.1.4 Dozorci tábora

Táboroví dozorci byli povětšinou četníci, kteří byli odvoláni z původních lokací pro nadbytečnost. Proti převelení se nemohli odvolat. Někteří se s tímto faktem smířili a vykonávali patřičně svoji práci, jiní si vztek vylévali na vězních a šířili kolem sebe neobyčejnou krutost. Mezi nejhorší, kteří s radostí a pro zábavu týrali internované patřili dozorci František Baloun a Josef Luňáček⁴². Opakem těchto dvou tyranů byli dozorci František Kánský a Antonín Strnad. První jmenovaný podal po válce na Janovského trestní oznámení a také proti němu svědčil. Antonín Strnad patřil mezi dozorce, kteří se zasadili o odvolání Janovského.

2.2.2.1.5 Lékaři

Lékaři, kteří se starali o vězně i o personál se dají rozdělit do dvou skupin – na stálé, kteří v táboře stále žili, a na smluvní, kteří do tábora pouze docházeli.

Smluvními lékaři byli především ti z blízkého okolí, kteří byli ochotni se s vězni stýkat. Během třech let byli smluvními lékaři Bedřich Pikna, Jaroslav Čížek, František Kopecký. Kopecký byl prvním, kdo protestoval proti podmínkám, ve kterých museli vězni žít. S Janovským měl se rozcházel v názoru na životní podmínky vězňů. Tyto hádky o stravování, hygieně a zdravotní péči skončily výpovědí ze strany Kopeckého v prosinci 1942. Do konce roku však místo něj práci lékaře vykonávala jeho manželka. Posledním smluvním lékařem v táboře byl Jan Neuwirth. Ten po

⁴² Pape: A nikdo vám nebude věřit, s. 138.

potvrzení výskytu skvrnitého tyfu v táboře ukončil svou činnost.

Stálými lékaři se stali Bohumil Stejskal a Michal Bohin. Bohumil Stejskal byl zaměstnaný v Praze Na Bulovce, jeho úkolem v Letech bylo zastavení šíření tyfu. Michal Bohin byl židovským lékařem, kterému byla jeho činnost za druhé světové války zakázána. V květnu roku 1943 byl z příkazu ministerstva vnitra poslán coby vězeň číslo 339 do Let, kde se stal táborovým lékařem. Vyvinul speciální očkovací metodu, díky které se mu podařilo zachránit životy velkému množství Romů, především dětem⁴³. Sám prošel Terezínem a Mauthausenem.

7 Táborový lékař Bohin

2.2.2.1.6 Jiří Letov

Tento podplukovník československé armády a referent pro pracovní tábory na protektorátním ministerstvu vnitra byl tím člověkem, kterému se podařilo výrazně zlepšit podmínky v cikánském táboře Lety. Zasadil se o vybudování druhé studny, a tím zajištění pitné vody, nechal postavit další dva baráky. Dokázal se prosadit i proti německému gestapu. Snažil se v rámci pravomocí, které měl, vězňům nucený pobyt ulehčovat.

Reakcí na toto pro nacisty nepřípustné chování bylo jeho zatčení a obvinění, že „přispíval spolupráci v teroristických metodách k udržení politických poměrů v Čechách a na Moravě⁴⁴“. Protože práce Letova byla

⁴³ Pape: A nikdo vám nebude věřit, s. 145.

⁴⁴ Pape: A nikdo vám nebude věřit, s. 157.

bezchybná a jeho spolupracovníci vypovídali v jeho prospěch byl 21. listopadu 1945 propuštěn. Mohl se dokonce vrátit na ministerstvo vnitra, kde měl organizovat odsun Němců. Snažil se odsun provést humánně a rychle. Tato snaha byla ohodnocena Československou armádou jako kolaborace s Němci a Letova propustila.

2.2.2.1.7 Život v Letech

Lidé zavlečení do Let byli ostříhání, ženy ostříhány na krátko. Odevzdali veškerý majetek, jen ženy a děti si mohly nechat oblečení, které měly na sobě. Tábor byl pracovní, z práce nevyjímal ani děti, těm táborový řád ukládal pracovat podle sil a možností.

Život internovaných byl po celou dobu pobytu provázen fyzickým i psychickým týráním. Pro mnohé z dozorců bylo týrání vězňů zábavou a projevovali obrovskou kreativitu ve vymýšlení trestů. Vězně bili, stříleli, ponižovali, nebo je nechali viset za svázané ruce na sloupu. Tresty byly přidělovány podle rozmaru dozorců – za pokus o útěk, stejně jako za nezvednutí pravice na pozdrav.

Vzhledem k tomu, že do tábora byly zavlečeny celé rodiny, tvořily většinu tábora děti. Ty bydlely společně v jednom z větších baráků. Do této budovy se jich muselo vejít 300⁴⁵. Ty byly vystaveny stejně otřesným podmínkám jako dospělí a především na podvýživu a nedostatečnou zdravotní péči umíraly hromadně. Nemocné děti sloužily jako zdroj zábavy Janovskému a jeho spolupracovníkům. Na těch si

⁴⁵ Ctibor Nečas, Cikánský tábor v Letech, in: Historikové a kauza Lety, Praha, 1999, s. 24.

vybíjeli svoje sadistické choutky a děti brutálním způsobem zabíjeli⁴⁶.

Ke zlepšení situace v táboře došlo až po zásahu ministerského úředníka Letova. Ten se dlouhodobě snažil o zlepšení situace. Úspěchu – tedy odvolání Janovského – dosáhl až na základě zprávy o zdravotním stavu vězňů v lednu 1943. „Z 966 táborových vězňů má: 49 tyfus (nebo existuje podezření na tyfus), 156 angínu, 98 zápal plic, 200 chřipku, 500 nachlazení. Celkem 1003. Z tohoto vyplývá, že ani jeden z vězňů není zdravý, někteří dokonce trpí více nemocemi⁴⁷“. Letov nezapomněl připomenout možnost, že by se nákaza z tábora mohla rozšířit i mimo něj. Výsledkem bylo odvolání Janovského na konci ledna 1943. To již v táboře řádil skvrnitý tyfus. V lednu se tak úmrtnost téměř zdvojnásobila, za jediný měsíc tu zemřelo 136 lidí.

2.2.2.1.8 Deportace

Ani překonání táborových podmínek a nemocí nebyl vítězstvím. Od počátku byl tábor pro vězně pouze přestupní stanicí. Pro část z nich vedla další cesta do Osvětimi, pro ty šťastnější na svobodu, pro 326 do nebe, jak jim předpověděl Letov. Přemístění do Osvětimi proběhlo během dvou transportů. První proběhl již na začátku prosince 1942, druhý, který předpověděl

8 Vězni v Letech

⁴⁶ Pape: A nikdo vám nebude věřit, s. 72.

⁴⁷ Pape: A nikdo vám nebude věřit, s. 76.

konec tábora (odvezl přes 400 vězňů) proběhl až po skončení tyfové epidemie, 5. května. V táboře po transportu zbyly dvě stovky vězněných. Tyto osoby byly dílem propuštěny, dílem poslány do ruzyňské věznice. Z celkového počtu 1309 vězňů⁴⁸ za celou dobu provozu tábora vězňů se jich na svobodu dostalo asi tři sta.

6. srpna 1943 byl cikánský tábor Lety oficiálně uzavřen. Po ukončení jeho provozu byl tábor kvůli promoření spálen a srovnán se zemí, dezinfikován chlorovaným vápnem⁴⁹.

2.2.2.2 Cikánský tábor Hodonín u Kunštátu

2.2.2.2.1 Tábor

Cikánský tábor, který byl založen 1. ledna 1942, vznikl z tábora pracovního, který zde byl v provozu již dva roky. Zařízení leželo na kraji lesíka Ubčina, 700 metrů od obce Hodonína⁵⁰.

Tábor se skládal ze třech velkých baráků, které sloužily k ubytování vězňů, přičemž jeden z nich bylo možné užívat pouze v letním období. Tyto baráky byly vybaveny umývárnou s tekoucí

9 Cikánský tábor Hodonín

⁴⁸ Ctibor Nečas, Cikánský tábor v Letech – stručná informace, in: Historikové a kauza Lety, Praha, 1999, s. 7.

⁴⁹ Jaroslav Valenta, Mediální debata o táboru v Letech očima historika, in: Historikové a kauza Lety, Praha, 1999, s. 9.

⁵⁰ Nečas: Holocaust českých Romů, s. 71.

vodou, kamny a petrolejovými lampami. Ženy, děti a muži v nich byli ubytováni zvlášť. Čtyři menší baráky sloužily jako kuchyň, ošetrovna, umývárna, lékařská ordinace, místnost pro hospodáře a jako kancelář. Tento areál byl obehnaný plotem, za nímž stály tři víkendové domky a jídelna s kuchyní pro personál.

Stejně jako v Letech, tak i v Hodoníně byla v prvních měsících provozu překročena ubytovací kapacita. Ta byla v Hodoníně stanovena na 200 osob v zimním a 300 osob v letním období. Tato situace si vyžádala stavební úpravy. Bylo nutné zvýšit ubytovací kapacitu, vybudovat izolační barák, rozšířit kuchyni, postavit umrlčí komoru, dezinfekční a odvšivovací stanici, sušárny, vybudovat druhou studnu a záchody. Pro tyto plány však tábor neměl dostatečné prostory. Ty jim musela odstoupit obec Hodonín. Od začátku listopadu 1942 se na zvětšení táborových prostor začalo pracovat. Ani do léta 1943 se však všechny úpravy nepodařilo provést.

2.2.2.2.2 Táborový personál

Velitelem tábora byl Štefan Blahynka, který zde pracoval jako ředitel i v táboře kárném. Byl to rázný a přísný důstojník. I proto byl na přechodnou dobu odvelen do Let, aby zde zorganizoval transport vězňů do Osvětimi. Stejný úkol na něj počkal pod přechodným vedením nadporučníka Sokla i v Hodoníně. Na obou lokacích tento úkol splnil ke spokojenosti svých nadřízených. Dalšími zaměstnanci tábora byli Bedřich Hejl, Václav Caha, Antonín Růžička. Počet strážníků v hodonínském táboře se během jeho provozu pohyboval mezi 32 a 45. Pro zacházení s vězni platily všeobecně velmi kruté přístupy. Ani dozorcí v tomto

táboře nebyli svým chováním vůči vězněným výjimkou. Kvůli nařčení z hrubého zacházení s vězni byl dokonce vyslechnut táborový lékař, aby potvrdil či vyvrátil známky mučení na vězních. Stejným výsledkem prošel i velitel tábora. Z výsledků vyplynulo, že detaily jsou nadsazené, špatné zacházení s vězni však potvrdily. I zde byli jedinci, kteří se k vězňům chovali lépe. Jimi byli Josef Ambrož a František Novák. Opačným přístupem se do táborového povědomí zapsali Miroslav Pavlík a Blažej Dydy⁵¹.

O lékařské zabezpečení tábora se po celou dobu staral MUDr. Josef Habanec. V jeho nepřítomnosti ho zastupoval Miroslav Wyroba. Přechodně zde působil i MUDr. Alfréd Mílek, po jeho deportaci do Osvětimi ho zastoupil MUDr. Michal Bohin. Ten zde řešil stejně jako v Letech propuknutou tyfovou epidemii.

Další funkce v táboře, které zastávali civilisté byly tyto: vedoucí kuchyně, krejčí, dezinfektor, pomocný dělník.

2.2.2.2.3 Život v táboře

Sběrný tábor v Hodoníně, který zde fungoval před zavedením cikánského tábora, byl zrušen koncem července 1942. Z tábora byla propuštěna většina z necelých dvou set internovaných. Ti byli nahrazeni více než dvanácti sty nových vězňů. Během prvního měsíce bylo také nejvíce propuštěných. Stejně jako v Letech, tak i v tomto zařízení nebyla vězňům zajištěna lékařská péče ani základní hygiena. I zde proto vypuklo několik epidemií. Nejrozšířenější infekční chorobou tu byl břišní tyfus.

⁵¹ Nečas: Holocaust českých Romů, s. 79.

Postup při přijímání vězňů do tábora byl i zde obdobný jako v Letech. Vězni byli ostříháni, potřeni petrolejem. Museli odevzdat majetek i doklady. Kočovním Cikánům byly odebrány povozy i se zvířaty. Ta byla rozprodána v dražbách, vozy často sloužily jako ubikace při nedostatku prostor v táborových boudách. Poté vyfasovali lůžkoviny a černě obarvený vojenský mundúr. Vzhledem k několikanásobnému překročení kapacity tábora byl těchto nedostatek. Vojenské mundúry dostávali pouze muži, ženy pracující mimo tábor dostávaly kalhoty. Ostatním ženám a dětem bylo ponecháno jejich oblečení. Vzhledem ke zhoršující se zdravotní situaci v táboře bylo vedení donuceno pro ženy a děti nakoupit dřeváky. První do tábora dorazily v září 1942.

Lidé v táboře žili v nuzných podmínkách, s nízkými stravovacími dávkami, téměř nulovou hygienou, vyčerpáváním prací. Toto mělo za důsledek rozšíření nemocí. V táboře bylo kromě nakažených tyfem velké množství trpících trachomem, pohlavními chorobami,

10 Prostředí hodonínského tábora

otevřenou tuberkulózou, svrabem. Mezi dětmi se šířily spalničky, plané neštovice i černý kašel. Reakcí na toto bylo postavení infekčního baráku a uvedení do provozu táborového hřbitova. Tato opatření spadají na počátek ledna 1943.

Na jaře roku 1943 bylo v táboře internováno 799 osob, z toho bylo prokazatelně zdravých pouhých 5-10%.

2.2.2.2.4 Smrt v táboře

Zemřelých přímo v hodonínském táboře bylo 194. Tito byli pohřbeni z části na táborovém hřbitově, z části na hřbitově v Černovicích, zemřelí v nemocnici byli pohřbeni na Ústředním hřbitově v Brně.

2.2.2.2.5 Deportace

Masové vraždy čekaly hodonínské vězně až po převozu do Osvětimi. Transporty se konaly ve třech etapách. První odjel 7. prosince 1942, druhý - hlavní transport proběhl v srpnu 1943. Během těchto dvou deportací byla odvezena většina vězňů, v táboře jich zbylo pouhých 62⁵². I z těchto byla většina odtažena do Osvětimi posledním transportem v zimě roku 1944. Na svobodu se z těchto šedesáti dvou osob dostala hrstka, sledovat osudy jednotlivců je kvůli nekvalitní dokumentaci nemožné. Jisté je pouze to, že byla adoptována jedna romská dívka. Posledním transportem pozbyl provoz tábora další smysl.

2.2.2.3 Cikánský tábor v Osvětimi

Cikánský tábor byl umístěn v Auschwitz II - Birkenau v sekci B-II-e. Cikánský tábor byl označen jako Zigeunerfamilienlager - tedy jako tábor rodinný. Tábor, který měl mít konečnou rozlohu 750 x 150 metrů, se začal budovat koncem roku 1941, v únoru 1942 byl již uveden do provozu. Z rozhodnutí říšského ministra vnitra ze dne 16. prosince 1942 byly zahájeny první deportace.

⁵² Nečas: Holocaust českých Romů, str. 71 - 117

2.2.2.3.1 Romové z Protektorátu

Do cikánského tábora byli směřovány transporty Romů z českého tábora v Letech a moravského v Hodoníně, nově internovaní Romové i ti, kteří žili doposud na svobodě. Tito deportovaní vězňové z kárných táborů museli být zdraví a třikrát odvšivení, poté jim bylo vypráno prádlo. Transporty Romů probíhaly po 60 - 80 osobách, zohledněny byly u této skupiny i rodinné vztahy. Do míst, která byla volná po transportovaných vězních, byli umísťováni Romové, kteří byli doposud na svobodě. Před umístěním do Osvětimi museli cikánské rodiny čekat na sběrných místech. Tato byla bez možnosti ubytování i stravování. V zimě a o hladu čekali muži, ženy i děti na převoz do Osvětimi. Protektorátní vězni byli deportováni převážně hromadně ve velkých transportech, ale i individuálně. Počet protektorátních Romů přesáhl 20 000. Hromadné odsuny proběhly ve třech etapách. První byly březnové transporty v roce 1943, transporty Romů z Čech a Moravy. Druhý odsun postihl vězně z letského a hodonínského tábora během května 1943. V říjnu 1943 a lednu 1944 proběhly deportace těch, kteří byli během dvou předchozích buď ve vězení nebo v nemocnici⁵³.

2.2.2.3.2 Život v táboře

Po příjezdu do tábora byli všichni hromadně podrobeni očištění. Museli se vysvléct, poté byli nahnáni do sauny, tedy budovy, kde byli osprchováni. Po koupeli si vězni směli vzít zpět své šaty, někteří dostali šaty po internovaných Židech. Oblečení bylo označeno červeným

⁵³ Nečas: Holocaust českých Romů, s. 134.

křížem ve tvaru písmene X. V tuto chvíli byli vězni označeni třemi symboly – trojúhelníkem, označujícím vězně obecně, písmenem a číslem, které nahrazovaly jména vězněných po celou dobu pobytu

**11 Označení
romských vězňů**

v táboře. Cikáni dostali přiřazeno písmeno Z, označující příslušnost, tedy německy Zigeuner. Do jara roku 1943 byly tyto značky přišívány na oblečení. Od zmiňovaného data se značky začaly tetovat na paži. Toto mělo ulehčovat identifikaci zemřelých, jejich počet totiž vinou epidemií a táborových podmínek vysoce vzrostl. Po očištění a označení byli vězňové ubytováni. Ubytovaní byli v blocích o kapacitě 550 osob. Ta byla mnohdy dvojnásobně překročena. Baráky byly vybaveny dřevěnými palandami a plechovými kamny. Zcela zde chyběla hygienická zařízení a voda. To se během krátké doby odrazilo na vzhledu vězňů, oděvů i paland. Vše bylo špinavé a nabízelo tak jedinečné podmínky pro parazity, jejichž prostřednictvím se šířily epidemie.

2.2.2.3.3 Režim v táboře

Den v táboře začínal ve čtyři hodiny ráno. Vězni se seřadili, aby doufali, že se dostanou do umývárny nebo na latrínu. Oboje bylo časově regulované. Poté následovala chvatná snídane a ranní nástup, při němž byli vězni spočítáni. Spočítaní vězni byli rozděleni na starce a zpočátku i ženy s malými dětmi, kteří se vrátili zpět do bloků, a na muže, kteří museli celý den pracovat. K těm se později přidaly i ženy, kterým byly děti odebrány a umístovány do „mateřské školky“. Práce probíhaly uvnitř

tábora i mimo něj. Po skončení práce musel vězňové opět nastoupit a být přepočítáni. Apely trvaly tak dlouho, dokud nebyli přítomni všichni, při útěcích se čekalo na dopadení uprchlíka, nástupy byly i proto velice náročné. Odměnou bylo osobní volno, při kterém se směli věznění vzájemně navštěvovat. V těchto chvílích si vyprávěli, hráli a zpívali. Zábavu ukončil noční klid, který začínal v 21 hodin.

2.2.2.3.4 Smrt v táboře

Na rozdíl od jiných podobných zařízení neměli být Romové udřeni k smrti. Princip vyhlazení této skupiny probíhal jinak. Zničující byly hygienické a stravovací podmínky. Již tak nízké denní dávky nebyly dodržovány, někdy kvůli dozorcům, kteří si na úkor vězňů sami přilepšovali, někdy jídlo rozkrádali sami vězňové. Hygiena v táboře téměř neexistovala, rozšířily se tak velice rychle nemoci. Romové vysílení jak fyzicky, tak psychicky neměli sílu, vůli a ani prostředky, se proti nemocem bránit. Během krátké doby tak propukaly epidemie průjmu, úplavice, břišního i skvrnitý tyfu, svrabu, tuberkulózy, neštovic, děti postihovala nóma, coby reakce na podvýživu. Jediné táborové opatření proti šíření chorob bylo posílání nemocných do plynových komor. Nemocem zde podlehl 12 000 osob.

Smrt byla v táboře přítomná i v podobě dozorců. Ty mohli na svých obětech vykonávat v podstatě jakoukoli zlovůli. Tu schovávali za fyzické tresty, kterým mnozí trestaní padli za oběť. Smrt čekala na každého, kdo by se pokusil o útěk.

Pobyt v cikánském rodinném táboře přežil pouhý zlomek vězňů. Tento zlomek představují necelé dva tisíce, z původních 22 000. Ti co měli štěstí a nepodlehli žádné nákaze byli zabiti v plynových komorách. Poslední zplynování znamenalo likvidaci cikánského tábora. Na počátku srpna 1944 bylo v plynové komoře zabito na tři tisíce především starých lidí, žen a dětí. Tito se nedostali do transportů, které od jara odváželi vězně do ostatních zařízení v rámci Říše.

2.2.2.4 Romský holocaust v ostatních zemích Evropy

Romské obyvatelstvo bylo před druhou světovou válkou ve všech zemích Evropy. Většina zemí k nim sama měla spíše odmítavý postoj, akce na záchranu této menšiny byly vzácností.

Romové a Sintové z Německa a připojeného Rakouska byli zpočátku války deportováni do jednoho z nevětších cikánských táborů, do Lackenbachu v rakouském Burgundsku. Zde bylo internováno 2300 Romů a Sintů. Od jara 1940 byli němečtí Romové posíláni místo do koncentračních táborů na nucené práce. Tato situace se změnila na podzim roku 1941, kdy bylo 5000 Sintů a Romů koncentrovaných ve Štýrsku a Burgundsku, posláno do lodžského ghetta. Většina z nich podlehla tyfové epidemii, jež vypukla v cikánském táboře. Přeživší byli posláni do tábora v Chelmně, kde byli zplynováni.

Zásadní pro osud německých Romů byl Himmlerův rozkaz z 16. prosince 1942, který přikazoval poslat všechny Romy z třetí říše do Osvětimi. Prvních deportovaných bylo na dvacet tisíc. Z celkových 23 tisíců vězňů, kteří tu byli vězněni podlehla většina hladu, nemocem, špatným podmínkám

i zacházení, nemalá část padla za oběť „lékařským“ pokusům. Z těchto obětí bylo 10 700 Němců, 2300 Rakušanů.

Situace v obsazeném Sovětském svazu a Polsku byla odlišná. Romové nebyli zavlékáni do táborů, ale systematicky vyvražďováni vojáky. Tato strategie neznamenalala žádný soucit, jak by se možná mohlo zdát. Vojáci připravili vraždami o život desetitisíce mužů, žen i dětí.

Rumunsko, které s Němci spolupracovalo, zabilo během několika měsíců - od konce roku 1941 do září 1942 - 25 000 Romů.

Srbsko své Romy v dubnu 1941 nechalo registrovat a označilo je žlutou páskou s nápisem Cikán. Tito se stávali oběťmi partizánských odvetných akcí.

Smutný prim Balkánského poloostrova drží Chorvatsko. Zde zemřelo v táboře Jasenovac až čtyřicet tisíc Romů⁵⁴.

2.2.3 Pamětní místa romského holocaustu

Romský holocaust byl po dlouhá desetiletí opomíjen, do jisté míry i tabuizován. Uctívání památky padlých Romů bylo záležitostí vyhraněného okruhu lidí. V porovnání s monumentálními akcemi ke vzpomínce padlých Židů je tento fakt smutný, i když pochopitelný. Romské obyvatelstvo se netěšilo velké oblibě Čechů ani po skončení války.

V současné době se na území České republiky nachází několik míst, které připomínají tragédii Romů.

⁵⁴ <http://www.dhm.de/lemo/html/wk2/holocaust/sintiroma/index.html>
[15.11.2010]

2.2.3.1 Hodonín u Kunštátu

Asi 150 metrů od bývalého tábora se na místě Žalov objevil první kříž, uctívající památku zemřelých v táboře, ještě za jeho provozu. K tomuto březovému kříži přibyl pravděpodobně během let 1949 – 1950 kámen s nápisem Žalov obětí nacismu.

Na popud Romského muzea vznikl roku 1997 na témže místě důstojný památník. Události od roku 1997 připomíná železný kříž romského umělce Eduarda Oláha. Muzeum romské kultury zde také každoročně pořádá pietní akci, připomínající nejen existenci cikánského tábora, ale i transport vězňů do Osvětimi⁵⁵. V roce 2007 byla přidána na pietní místo informační tabule, která seznamuje kolemjdoucí s historií místa, na kterém se nacházejí.

12 Původní památník v Hodoníně

2.2.3.2 Černovice u Kunštátu

Dalším počinem v oblasti připomínání romského holocaustu z iniciativy Muzea romské kultury je odhalení pamětní desky v Černovicích u Kunštátu. Deska je umístěna na černovickém hřbitově, na místě, kde byly pohřbívány oběti hodonínského tábora. I zde ta samá organizace pořádá vzpomínkové akce.

55

http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=337&Itemid=3&lang=cs [17.11.2010]

2.2.3.3 Památník v Letech u Písku

Nejrozsáhlejším památníkem romského holocaustu na českém území je nově zrekonstruovaný památník v Letech u Písku. Smutnou skutečností je, že se do povědomí zapsal spíš kvůli dohadům o vepřín, který stojí na místě bývalého tábora, než událostmi, které se zde za druhé světové války staly. Letský pomník má v současnosti ve správě Památník Lidice. Tomu se podařilo tu během pár měsíců vybudovat důstojné pietní místo. Při převzetí památníku v létě 2009 tábor

připomínal žulový 13 Památník Lety pomník, dřevěný kříž a informační tabule. Lidický památník nechal vypracovat posudky na možnou realizaci vzpomínkového místa. Během necelého roku již hrůzy internačního zařízení připomíná důstojný amfiteátr. Ironií je, že vepřín, který kýžené důstojnosti zrovna nepomáhá, stojí a dle přístupu vlády stále stát bude. Od pietního místa je oddělen alespoň řadou stromů.

I na tomto místě jsou pořádány pietní akce. Místo navštěvují zahraniční delegace. Jsou zde organizovány kulturní večery. Do prostor byly instalovány repliky vězeňských baráků.

Památník Lidice si dalo za cíl „péči o uchování trvalé vzpomínky na utrpení Romů internovaných v bývalém cikánském

táboře v Letech včetně péče a úpravy pietního místa"⁵⁶. Již první rok správy dokazuje, že svým cílům dostát chce, že to nejsou jenom planá slova.

2.2.3.4 Památník Lackenbach

Na místě bývalého cikánského tábora v rakouském Burgundsku je od roku 1984 památník rakouským Sintům a Romům, kteří zde dílem položili život, dílem odsud byli deportováni do vyhlazovacích táborů. Pomník složený z několika kamenů s vybroušeným křížem věnovala památce obětí spolková republika Burgundsko, která má památník ve správě. Pamětní deska, připomínající svým nápisem důvod persekuce tisíců osob – tedy jejich odlišnost – je spolu s památníkem místem každoročního vzpomínkového setkání.

2.3 Resumé teoretické části

Poznatky presentované v teoretické části práce zde slouží jako východisko pro didaktickou část. Znalost příčin, průběhu a následků holocaustu, schopnost vnímat ho i jako fenomén sociologický a ne pouze historický, to vše jsou předpoklady pro kompetentní výklad holocaustu jako školní látky. Teoretická část je souhrnem základních faktů, které je možné aplikovat do výuky.

⁵⁶ http://lety-memorial.cz/present_cz.aspx [17.11.2010]

3 Didaktická část

3.1 Holocaust jako téma ve vzdělávání

Téma holocaustu není tématem mrtvým, ale tématem, které je třeba udržet živé nejen ve vzpomínkách, ale i ve všeobecném povědomí. Není třeba ho vnímat nostalgicky či sentimentálně, ale jako něco, co se stalo. Měli bychom být schopni pochopit příčiny, vidět průběh i následky. Pokud budeme znát faktory, které do jisté míry zapříčinily morální selhání společnosti, budeme na pozoru před signály, které by mohly vést k návratu stejných principů. Budeme-li znát zvěrstva, která se děla před očima celého světa, budeme jen těžko přihlížet tomu, jak znovu propukají.

Právě prevence zločinů proti lidskosti je jedním z důvodů, proč má být nejen druhá světová válka, ale i holocaust sám, učební látkou na základních a středních školách. Tím, že různé formy nacismu jsou v České republice nejen přítomny, ale i tolerovány, vzrůstá význam interkulturního vyučování. Zaměření výchovy i výuky na boj proti extremismu, xenofobii a rasismu by mělo být samozřejmostí. Bohužel tomu tak není. Dílem je toto zapříčiněno neznalostí učitelů dané problematiky, dílem nechutí se těmto nepopulárním tématům věnovat, dílem nevědomost, jak tyto uchopit.

Je důležité, aby pedagogové měli přehled o institucích, které se přímo na holocaust a jeho didaktizování zaměřují.

V následující části mé práce se právě těmto institucím věnuji. Vybrala jsem několik nejvýznamnějších z českého i mezinárodního prostředí, představuji jejich cíle, projekty určené pro vzdělávání studentů, veřejnosti i pedagogů,

didaktické pomůcky, kurzy, přístupy k problematice samotné, publikace.

3.1.1 České organizace

3.1.1.1 Varianty

Problematikou holocaustu, a to holocaustem týkajícím se všech skupin obyvatel, tedy nejen výlučně židovského, ale i romského, se v několika posledních letech velice aktivně věnuje organizace Člověk v tísni. Ve svém projektu Varianty se Člověk v tísni snaží o to, aby i dnešní mladá generace měla povědomí o činech proti lidskosti, jež se v letech

14 Logo Varianty

Snahou a cílem Variant je prezentovat problém holocaustu žákům základních a středních škol, dovést je k tomu, že nelze šedesát let starou historii vymazat z paměti.

Varianty pracují na tvorbě učebních, metodických a pracovních pomůcek, které se holocaustu týkají. Tvoří publikace, pracovní sešity. Za podpory Člověka v tísni vznikla i monografie (Ne)bolí autorky Jany Kramářové, která mapuje osudy vybraných Romů, jejich život před druhou světovou válkou, během ní i jejich pokusy vrátit se po válce zpátky do normálního života a tento žít dál. V současné době k této monografii vznikla i metodická příručka pro výuku občanské výchovy.

Varianty a Člověk v tísni se neomezují pouze na tvorbu podkladů k výuce, ale věnují se i školení pedagogických pracovníků. V rámci své činnosti nabízejí širokou škálu

kurzů, kde se učitelé dozví typy pro práci s tímto tématem. Podstatným rysem těchto školení je to, že nejsou omezeny pouze na tragédii Židů. Právě proto, že skutečnost romského holocaustu bývá často opomíjena, je jí zde věnována pozornost.

Varianty pracují i na poli interkulturního vzdělávání, tedy nejen s problematikou Romů. Uprchlíci, migranti, Židé, Vietnamci, Ukrajinci, Bělorusové, Muslimové, ale i gayové a lesbičky jsou pro kolektiv Variant tématem, s nímž se dá kvalitně a přístupně ve výuce na základních i středních školách pracovat. Toleranci k menšinám přibližují žákům na nutnosti tolerance v hudbě. Pro tento přístup vydal Člověk v tísni i speciální CD, které je součástí příručky pro interkulturní vzdělávání.

3.1.1.1.1 Vzorová hodina Variant

Jako příklad činnosti Variant jsem vybrala jednu vzorovou hodinu z příručky „Dovedu to pochopit? Hrozby neonacismu“.

Image extremistů⁵⁷

Aktivita, při které se studenti dozvědí, jak vypadají současní neonacisté a jaké symboly s jakými odkazy používají.

Cílová skupina: žáci a žákyně 8. a 9. ročníků základních škol, studenti a studentky 1. a 2. ročníků středních škol.

Čas: 30 minut

Velikost skupiny: 10 – 30 žáků/studentů

⁵⁷ Dana Gabalová: Dovedu to pochopit, 2008, s. 105 – 108.

Pomůcky: pracovní listy - Image neonacistů, tužka, na CD-romu najdete ukázkou Co se nosí u neonacistů

Cíle:

Studenti

- seznámí se z vizuální prezentací ultrapravicového extremismu
- seznámí se s oděvními značkami, které nosí ultrapravicoví extrémisté, a symboly, které využívají
- dokáží rozlišit mezi jednotlivými skupinami existujícími v rámci subkultury skinheads (SHARP skinheads, neonacističtí skinheads, atd.)
- dokáží rozlišit jednoznačné vizuální signály neonacistů od signálů nejednoznačných

Popis činnosti:

1. Představte studentům téma, kterému se bude aktivita věnovat, a tím je image současných neonacistů, tj. jejich vzhled - oblečení, které nosí, a symboly, které používají.
2. Rozdělte studenty do 4 až 5-členných skupin. Každé skupině rozdejte Pracovní list - Image neonacistů.
3. Zadejte studentům následující úkol: Odhadněte, kdo je na fotografiích. Snažte se podle vnějších znaků odhadnout názory zobrazených lidí a ideologie, ke kterým se hlásí. Hlavní znaky těchto ideologií zapište na pracovní listy pod fotografie.
4. Nechte skupiny prezentovat jejich výsledky a následně jim představte, kdo je opravdu na fotografiích.
5. Položte studentům následující otázky:
 - Strefili jste se ve svém popisu situace a ideologie?
 - Podle čeho jste se při vytváření popisu řídili?
 - Překvapil vás konečný výsledek?

6. Na závěr této aktivity pusťte studentům ukázkou – Co se nosí u neonacistů?

Rady a doporučení:

Při této aktivitě je velmi důležité zdůraznit ideologické rozdíly, které existují v rámci hnutí skinheads (levicoví antirasističtí SHARP skinheads a ultrapravicoví neonacističtí skinheads). Připomeňte studentům, že vzhled by neměl být tím rozhodujícím, co určuje, zda člověk, se kterým se setkali, je nebo není členem neonacistického hnutí. Obviňovat člověka v bomberu ze sympatií k neonacismu a naopak si myslet, že člověk ve sportovním nebo černém oblečení neonacistou být nemůže, by byla velká chyba.

16 Antifašistická akce

15 Autonomní nacisté

17 SHARP skinheads

3.1.1.2 www.holocaust.cz

Webové stránky www.holocaust.cz jsou dalším místem, kde je možné získat informace nejen o holocaustu, ale i o možnostech vzdělávání pedagogů a o návrzích hodin na tematiku holocaustu. Webové stránky, spravované Terezínskou iniciativou, nabízejí informace o holocaustu romském, židovském, o jednotlivých koncentračních táborech, genocidě v dalších státech Evropy, informace o počtu obětí, kompletní databázi, která umožňuje dle jména, příjmení nebo místa bydliště sledovat osudy konkrétních osob. Portál předkládá i několik vzorových hodin, vypracovává vzdělávací projekty, monitoruje tematiku holocaustu v českých učebnicích, spolupracuje s organizací Task Force, jejíž cílem je podpora mezinárodní spolupráce ve vzdělávání o holocaustu⁵⁸. Stránky nabízí rovněž tematicky zaměřené semináře. Nalezneme zde i přehled akcí, výročí a nově vydaných publikací k problematice holocaustu.

18 Logo [holocaust.cz](http://www.holocaust.cz)

3.1.1.3 www.skola.romea.cz

Portál [skola.romea.cz](http://www.skola.romea.cz) není zaměřen přímo na problematiku holocaustu, ale na romskou menšinu. Je určený jak minoritě, která zde může najít informace o své historii, svých zvycích. Mohou se zde seznámit, s příslušníky jejich etnika, kteří se prosadili v majoritní společnosti a jsou úspěšní ve svém oboru. Ostatním návštěvníkům webu poskytuje vhled do způsobu života Romů.

⁵⁸ <http://www.holocaust.cz/cz2/education/taskforce/taskforce>
[29.11.2010]

Pro příslušníky obou těchto skupin nabízí široký výběr výstav, přednášek a kulturních akcí.

3.1.1.4 Muzeum romské kultury

Patrně největší organizací, která se zabývá romskou problematikou v České republice je Muzeum romské kultury v Brně. Tato organizace má rozsáhlou nabídku aktivit, které se týkají nejen romského holocaustu, ale i romské kultury, historie a tradic. Muzeum nabízí vzdělávací kurzy pro školy i pro pedagogy, pořádá kulturní akce, putovní výstavy, vzdělávací semináře, projekty. Provozuje muzejní obchod, knihovnu, kavárnu, kurzy romštiny. Podílí se na doučování romských dětí v rodinách, poskytuje asistenční služby pro rodiče dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí. Muzeum má v péči také několik památníků romského holocaustu. Tato organizace dělá vše pro naplnění myšlenek obsažených v jejím mottu. *Muzeum romské kultury je prostorem pro setkávání kultur. Uchovává doklady romské historie jako součást evropského dědictví. Vychovává mladou generaci k toleranci a interkulturnímu myšlení. Přispívá k boji proti xenofobii a rasismu. Otevírá cestu ke kořenům romské identity. To vše dělá pro vzájemné porozumění. Pro dialog kultur. Pro nás*⁵⁹.

3.1.1.5 Židovské muzeum v Praze

Další organizací působící v oblasti vzdělávání o holocaustu je Židovské muzeum v Praze. Toto se zaměřuje na

⁵⁹

http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=316&Itemid=5&lang=cs [25.11.2010]

holocaustu obecně a věnuje převážnou pozornost stíhání a vyvražďování Židů.

Pod záštitou Židovského muzea probíhají výstavy (v současnosti putovní výstava Anna Franková – odkaz pro současnost), přednášky, kulturní večery, semináře pro učitele „jak učit o holocaustu“. Vede projekt „Zmizelí sousedé“, kterým vyzývá mladé lidi, aby hledali své sousedy, kteří zmizeli z jejich okolí v průběhu druhé světové války. Dalším probíhajícím projektem je „Neztratit víru v člověka“, který ukazuje holocaust očima židovských dětí.

19 Logo
Židovské
muzeum

Muzeum spravuje jednu z největších knihoven judaik, čtyři pražské synagogy, galerii, židovský hřbitov na Žižkově, muzejní sbírky a archiv.

Tato organizace se snaží seznamovat veřejnost s židovskou kulturou, jejími zvyky. Udržuje při životě odkaz šoa, jejich práce je důstojnou památkou židovských obětí.

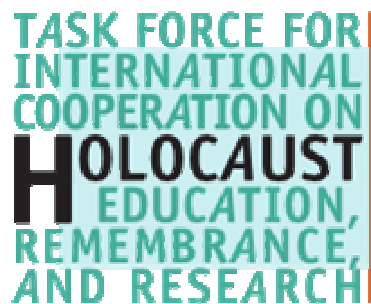
3.1.2 Organizace ve světě

3.1.2.1 Task Force

Task Force je nadnárodní organizace, sdružující dvacet sedm zemí celého světa. Tyto si kladou za cíl výměnu informací o holocaustu, jeho výuce, výzkumu a památce.

Činnost organizace je definována cíly, které si stanovila. Toto jsou některé z nich: zapojení vlád jednotlivých zemí do vytvářených programů, vytvoření

udržitelných struktur pro
vzdělávání o holocaustu,
mezinárodní výměna znalostí
holocaustu, zvýšení povědomí o
událostech holocaustu,
zkoumání příčin holocaustu,
jejich využití k prevenci

20 Logo Task Force

antisemitismu, vytvoření výchovných přístupů založených na památce obětí holocaustu, otevření veškerých archivů mapující události druhé světové války, zřizování a udržování památníků a památných míst, organizování vzpomínkových dnů a akcí. V oblasti vzdělávání jsou primární otázky proč učit o holocaustu, co o něm učit a jak o něm učit. Tyto otázky nejsou v případě Task Force pouze řečnickými, ale dává na ně následující odpovědi.

Proč učit o holocaustu?

O holocaustu není nutné vyučovat pouze z historického pohledu, ale i z pohledů jiných. V historii žákům umožní chápat dějiny druhé světové války komplexně. V rámci výuky občanské výchovy je tématem, které lze didaktizovat z několika pohledů. Lze na něm prezentovat zneužití lidské moci, lidskou lhostejnost, která do jisté míry holocaust umožnila. Spáchaná genocida může být vstupem do problematiky náboženství, menšin, sociálních skupin. Lze na ní ukázat, jak nebezpečné mohou být moderní technologie, pokud jich někdo zneužije. Pokud se téma holocaustu nezúží na pouhý výčet dat a čísel, je zdrojem mnoha námětů pro výuku multikulturní výchovy.

Co učit o holocaustu?

V rámci výuky holocaustu není třeba vyučovat prostá data. Znalosti o holocaustu by měly být zaměřeny na morální a duchovní poselství, které v sobě události druhé světové války nesou. Na utrpení, které se dělo a na příčiny, před kterými je třeba se mít na pozoru i v současnosti.

Jak učit o holocaustu?

Pro vyučování holocaustu neexistuje universální metodický postup. Pro každou skupinu se hodí jiný přístup, jiné pomůcky, jiný způsob předání informací. Je ale několik zásad, kterých by se měl pedagog držet, nebo je alespoň zohlednit při práci s tímto tématem.

Task Force⁶⁰ uvádí tyto:

- definujte termín holocaust
- vytvořte pozitivní studijní prostředí
- individualizujte historii (místo statistik příběhy)
- použijte výpověď svědka holocaustu
- vyučujte holocaust v evropském i celosvětovém kontextu
- upozorněte na fakt, že mnoho dokladů o holocaustu pochází od jeho pachatelů, nemusí být objektivní
- nesrovnávejte utrpení dvou odlišných skupin
- ukažte, že holocaust nebyl nevyhnutelný
- nepřipusťte popírání holocaustu
- rozlišujte mezi historií a současností
- nezmiňujte Židy pouze v souvislosti s holocaustem

Tato pravidla nejsou přímým návodem, jak holocaust vyučovat, ale radou, čemu se vyvarovat a co zohlednit. V neposlední řadě je snahou Task Force učitele motivovat

⁶⁰ <http://www.holocausttaskforce.org/education/guidelines-for-teaching/how-to-teach-about-the-holocaust.html> [7.12.2010]

k tomu, aby holocaust vůbec vyučovali, a to nejen v dějepise. Trend vyhýbat se holocaustu je bohužel stále rozšířen.

3.1.2.2 www.erinnern.at

Rakouský portál [erinnern.at](http://www.erinnern.at) nese podnázev „nacionalismus a holocaust: paměť a současnost“. Toto pojmenování odpovídá činnosti této skupiny. Tato organizace je řízena Ministerstvem školství a jejím úkolem je – dle hesla v názvu – přenést to, co je ve společenské paměti do současnosti. Tedy události druhé světové války a holocaustu zprostředkovat žákům a studentům. Tento portál však není činitelem této funkce, ale pomocníkem pro pedagogy. Ukazuje jim jak mají oni sami s tématem nakládat, poskytuje návody, jak lze holocaust uchopit jako učební látku.

Prvním cílem [erinnern.at](http://www.erinnern.at) je intenzifikace a strukturalizace střetávání holocaustu a nacionalismu se vzděláváním. Druhým cílem je vyučování o holocaustu a nacionalismu tak, aby zůstaly skutečnosti relevantní a nestaly se úslužnými a libovolnými⁶¹.

Organizace se snaží o diskusi jak v regionálním, státním tak i v celosvětovém měřítku. V rámci těchto projektů organizuje i semináře, školení či konference. Kromě těchto aktivit nabízí také e-learningové kurzy s radami a návody, jak začlenit toto téma do výuky. Portál svým obsahem plně odpovídá své cílové skupině – tedy nikoli široké veřejnosti, nýbrž pedagogům.

⁶¹ <http://www.erinnern.at/zu-erinnern-at> [5.12.2010]

3.2 Resume didaktické části

V didaktické části bylo představeno několik organizací, které nabízejí návody a rady, jak přistupovat k holocaustu v rámci výuky na základních a středních školách. Vytváření vzdělávacích projektů a programů jak pro žáky, tak i pro učitele, má však smysl pouze za předpokladu, že pedagogové budou ochotni se tímto komplikovaným tématem vůbec zabývat. Je nutné poznamenat, že vedení dětí k demokracii a toleranci musí být podporováno i odpovídající výchovou.

4 Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo zmapování historie holocaustu, jeho příčiny a následky. Nově nabyté poznatky jsem vztáhla k vybrané skupině, tedy romské minoritě.

V další části mé práce jsem se pokusila vytvořit seznam organizací, které pracují s holocaustem jako s tématem pro výuku na základních a středních školách.

V neposlední řadě jsem chtěla přiblížit problematiku romského holocaustu z toho důvodu, že je i v současnosti do jisté míry tabuizován. Šoa, židovská genocida, je veřejnosti známá. Jsem přesvědčena, že i porajmos, romská genocida, by neměla být opomíjena.

Je pravdou, že počet romských obětí je nižší než židovských. Odhady se pohybují mezi 220 000 a 500 000. V porovnání s oběťmi židovskými je toto číslo bezpochyby pouhým zlomkem. Není však možné sečíst oběti romské a židovské a podle toho, na které straně je zabitých víc, vyhodnotit, kdo byl holocaustem postižen hůř. Porajmos je tragédie každého jedince, každého člověka, každé rodiny. Za statistikami je třeba vidět lidi, ženy, muže, děti, nikoli čísla.

Romská i židovská genocida má své odlišnosti. Židovské nelze upřít největší ztráty, které výrazně změnily národnostní složení Evropy. Romové se po válce museli vyrovnávat s neuznáním. Lítosti a soucitu, které Evropa měla pro Židy, se Romům nedostalo. Problematika romského holocaustu se začala otevírat až v sedmdesátých letech. I proto není možné hrůzu holocaustu vážit „jen“ počtem obětí. Těch českých – romských bylo šest tisíc. Necelých šest set mělo to štěstí a přežili nacistické řádění. Toto číslo je

také jediné ověřitelné, skutečný počet romských obětí je nedohledatelný.

Holocaust by neměl být pouhým výčtem míst a dat. Neměl by být seznamem čísel, která nahradila jména lidí. Měl by být vzpomínku na to, co se může stát, když touha po moci zastíní lidskost a etiku. Na základě zkušeností minulých generací bychom měli být schopni včas odhalit signály směřující k neonacismu. Měli bychom bojovat proti projevům rasismu a xenofobie a být otevřeni odlišnostem.

5 Literatura, zdroje

BAUMAN, Zygmunt. *Modernita a holocaust*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. 331 s. ISBN 80-86429-23-7.

DANIEL, Bartoloměj. *Dějiny Romů : Vybrané kapitoly z dějin Romů v západní Evropě, v Českých zemích a na Slovensku*. Olomouc : Pedagogická fakulta University Palackého , 1994. 199 s. ISBN 80-7067-395-8.

FRASER, Augus. *Cikáni*. Praha : Lidové Noviny, 1998. 374 s. ISBN 80-7106-212-X.

GABALOVÁ, Dana, et al. *Dovedu to pochopit? : Hrozby neonacismu. Člověk v tísní*, 2008. 152 s. ISBN 978-80-86961-54-5.

KNOPP, Guido. *Holokaust : Zločin proti lidstvu*. Praha : Ikar, 2008. 408 s. ISBN 978-80-249-1075-8.

NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Praha : Prostor, 1999. 173 s. ISBN 80-7260-022-2.

NEČAS, Ctibor *Cikánský tábor v Letech - stručná informace*. In *Historikové a kauza Lety*. Praha : Academia, 1999. s. 40. ISBN 80-200-0748-2.

NEČAS, Ctibor *Cikánský tábor v Letech*. In *Historikové a kauza Lety*. Praha : Academia, 1999. s. 40. ISBN 80-200-0748-2.

PAPE, Markus. *A nikdo vám nebude věřit : Dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Praha : GG, 1997. 197 s. ISBN 80-901896-8-7.

VALENTA, Jaroslav Mediální debata o táboru v Letech očima historika. In *Historikové a kauza Lety*. Praha : Academia, 1999. s. 40. ISBN 80-200-0748-2.

<http://www.erinnern.at/zu-erinnern-at> [5.12.2010]

<http://www.holocaust.cz/cz2/history/camps/belzec>
[22.10.2010]

<http://www.osvetim-auschwitz.estranky.cz> [23.10.2010]

<http://skola.romea.cz/cz/index.php?id=historie/09>
[30.10.2010]

<http://skola.romea.cz/cz/index.php?id=historie/10>
[30.10.2010]

http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=316&Itemid=5&lang=cs [25.11.2010]

<http://schule.judentum.de/nationalsozialismus/holocaust.htm>
[25.11.2010]

<http://druha.svetova.cz/clanky/holocaust/> [1.4.2010]

<http://www.kz-gedenkstaette-dachau.de/index2.html>
[14.5.2010]

<http://www.ravensbrueck.de/mgr/index.html> [12.9.2010]

http://www.mauthausen-memorial.at/index_open.php
[13.9.2010]

<http://www.holocaust.cz/cz2/history/camps/dachau>
[22.9.2010]

<http://www.holocaust.cz/cz2/education/taskforce/taskforce>
[29.11.2010]

<http://www.kristallnacht.at/1938.html> [7.12.2010]

[http://www.dhm.de/lemo/html/wk2/holocaust/sintiroma/index.h
tml](http://www.dhm.de/lemo/html/wk2/holocaust/sintiroma/index.html) [15.11.2010]

[http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&view=arti
cle&id=337&Itemid=3&lang=cs](http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=337&Itemid=3&lang=cs) [17.11.2010]

[http://www.holocausttaskforce.org/education/guidelines-for-
teaching/how-to-teach-about-the-holocaust.html](http://www.holocausttaskforce.org/education/guidelines-for-teaching/how-to-teach-about-the-holocaust.html) [7.12.2010]

[http://www.holocausttaskforce.org/education/guidelines-for-
teaching/how-to-teach-about-the-holocaust.html](http://www.holocausttaskforce.org/education/guidelines-for-teaching/how-to-teach-about-the-holocaust.html) [7.12.2010]

<http://www.uni-protokolle.de/Lexikon/Vernichtungslager.html>
[5.12.2010]

<http://www.belorusko.cz/view.php?cisloclanku=2009020001>
[7.12.2010]

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/prevence/obcanum/publik/romove/minulost.html> [1.11.2010]

http://lety-memorial.cz/present_cz.aspx [17.11.2010]

<http://www.erinnern.at/zu-erinnern-at> [5.12.2010]

6 Seznam obrázků

1 Schody smrti Mauthausen

http://www.mauthausen-memorial.at/index_open.php

[5.10.2010]

2 Vstupní brána Osvětim

<http://holocaustfoto.ic.cz/dobove/index.html> [5.10.2010]

3 Cikánská legitimace

<http://www.holocaust.cz/cz2/resources/pres/stories/herak/herak17> [5.10.2010]

4 Vyhláška k soupisu cikánů

http://www.romea.cz/index.php?id=detail&detail=2007_8645

[5.10.2010]

5 Vězeňské ubikace v Letech

Muzeum romské kultury

6 Josef Janovský

Muzeum romské kultury

7 Táborový lékař Bohin

<http://old.radio.cz/cz/clanek/62634> [17.10.2010]

8 Vězni v Letech

http://img.radio.cz/pictures/holocaust/lety1943_prezivsi_ve_zni1.jpg [17.10.2010]

9 Cikánský tábor Hodonín

Muzeum romské kultury

10 Prostředí hodonínského tábora

Muzeum romské kultury

11 Označení romských vězňů

http://www.antifascistencyclopedia.com/wp-content/uploads/2010/09/auschwitz_tattoo-150x150.jpg

[17.10.2010]

12 Původní památník v Hodoníně

Muzeum romské kultury

13 Památník Lety

<http://www.alsro.cz/?&art=46> [8.11.2010]

14 Logo Varianty

<http://www.varianty.cz/> [17.11.2010]

16 Antifašistická akce

Varianty, Dokážu to pochopit? Hrozba neonacismu

15 Autonomní nacisté

Varianty, Dokážu to pochopit? Hrozba neonacismu

17 SHARP skinheads

Varianty, Dokážu to pochopit? Hrozba neonacismu

18 Logo holocaust.cz

www.holocaust.cz [17.11.2010]

19 Logo Židovské muzeum v Praze

<http://www.jewishmuseum.cz/czindex.php> [17.11.2010]

20 Logo Task Force

<http://www.holocausttaskforce.org/> [17.11.2010]